

מִכְתָּבִים מִבֵּית־הַסֵּהר.

פֶתֶח־דְבַר.

שלוש שנים וארבעה חדשים ישבה רוזה לוקסמבורג בימי המלחמה בבתי-מאסר שונים. שנה אחת בבית-הסהר לנשים בברלין, רחוב־בֶּרְגִינִים, בגלל נאום, שנישאה בפרנקפורט־דמיין על ההתעללות באנשיהצבא; ואחר־כך שתי שנים וארבעה חדשים במשטר בברלין, בֶּרְגֶּקֶה ובברסלו. קרועה היתה לגמרי מן העולם, ורק ספרים ומכתבים, שהועברו בבקרת קשה, הורשו לה, ופעם בחודש — בקוד בהשגחה מעולה, ואולם גם בשנות מאסרה הרבות, במשך הימים והלילות השוממים האכלים, לא חדלה מעבוד את עבודתה, כאילו היתה הברירות האומה מְבַנֶּת את כל כחות רוחה ונפשה — ואז עלו מתוך תאי־כלאה הקולות המעוררים החוקים, בקונטרסים ובמכתבים־החוזרים, שבהם התוותה דרכים למהפכה הגרמנית.

ואולם במאסר היו גם שעות אחרות, שבהן עמדה האסירה לפני הלון־תאה, או התהלכה בן בית־הסהר, והביטה מסביבה — ומאשר ראתה אז, ומאשר האזינה סביבה, רשמה במכתבים אלה למוניטשקה הקטנה, אשתו של קרל ליבקנכט... ובאלה שקעה האשה את נשמתה הגדולה, נשמת משורר־החזה, האדם יְשֵׁבֵה הניע במאסרו לידי שהרורו הנעלה־העליון, ובהן, באגרות אלה, השלימה היא את צורת־חייה. זו היא המצבה — כותבים חבריה, שהוציאו מכתבים אלה לאחר מותה — שהקימה לה היא עצמה על קבריה...

...וליהודיה, כסובן־כמובן, אין כל זכר, רוזה לוקסמבורג מעלה שמונה נרות על אילן־הלידה בהגה־לידה — — — מי יודע — אומר פרוישמן בדברו על אודותיה — את אשר יכלה האשה הזאת להיות לנו, אילו הוליכו אותה הייה דרך רחובות אחרים!

מי יודע? — ואולם, זכר לחורבננו יש למצא גם זה...

הערה:

לעברית נתרגמו כבר קטעים מן המחברת הזאת על־ידי פרישמן במכתבים על־דבר הספרותי ("התקופה" ט' עמ' 473 - 468) - וקטעים אלה הוכנסו בשלמותם לתיק תרגום זה.

א.
מִלִּפְצִיג.

גלויה (*).

ליפציג, 7/1 1916.

סוניה הביבתי הקטנה!

חום מעיק היום ולח, כרגיל בליפציג, כל כך קשה עלי לשאת את מוגה-האוויר פה. לפני הצהריים ישבתי כשתי שעות בשדרות על יד הנהר וקראתי ב"איש העשיר" (**). זהו ספר נחמד. זקנה אחת קרבה וישבה לצדי, שָׁמָּה עיניה בשער-הספר והייתה: "ודאי ספר טוב הוא זה. אף אני קוראה בהפיץ-לב בספרים". טרם החילי לקרוא, השחיתתי מבטי על פני השדרות, על האילנות והשיחים — כל אלו דמויות מודעות לי מאו, כאשר נוכחתי מתוך הדוה. המנע הקרוב עם אנשים לא יִהְיֶנִי כל-כך. נראה, כי עוד מעט ואתכנס לנתך התבודדות נזירה כאנטוניוס הקדוש, אבל לא עוד בפחד, שמא לא אעמד בנסיון...

היי עליזה ושקטה. בברכת-לבב,

רוזה.

שלום רב לילדים.

ב.
מִבְּרִלִין.

גלויה.

ברלין, יום 5/8 1916.

(בית-הספר ברהוב-בֶּרְלִין)

סוניה הביבתי הקטנה!

היום, בה' לאוגוסט, קבלתי את שני מכתביך יחד: זה מ"א ביולי (!!) וזה ל"ג בו. עיניך הרואות, כי הפוסטה הולכת אלי בזמן ארוך יותר מאשר לגיו-יורק... בינתיים קבלתי גם את הספרים, אשר שלחת לי, ואני מודה לך על הכל בכל-לב. צר לי מאד על אשר נאלצתי לעזובך עתה במצבך. מה הפצתי להזור ולנוע אתך על פני השדות או לישב על יד האשנב הקטן אשר אצלך במטבח ולהיות צופה בשקיעת-החמה... מהלמי קבלתי גלויה מפורטת עם תאור-הנסיעה. תודה, רבת-תודות גם בעד הַלְדֶרְלִין (**). אבל אל לך לפזר כסף כל כך הרבה בשבילי. זה מצערני. גם על כל

(* גלויה זו היא היחידה לפני המאמר. (ר. כ. נאסרה ביום 10/7 1916).

(**) "האיש העשיר" סאת גֶלְסוֹרְקִי.

(***) הַלְדֶרְלִין - משורר גרמני. המתרנס.

הדברים הטובים ועל פרחיה החבלבל היפים, שאי ברכה. כתבי במהרה, ואז
אולי יגיעני מכתבך עוד בחדש הזה. הנני לוחצת ירך באהבה וחום. היי
ערה ואל תתני לדכא את רוחך. כל מהשבותי נתונות לך. דרשי בשלום
קרל ובשלום הילדים. שלך,

רוזה.

פיר לזטי נפלא; את הספרים האחרים טרם קראתי.

ג.

מורנקה.

גלויה (*).

ורנקה, 24/8 1916.

סוניטשקה חביבה, מי יתנני עתה עמך! צר לי עליך. אבל, בבקשה ממך,
שאי ראשך ברמה! פני-הדברים יהיו אף-על-פי-כן אחרים מאשר הם כיום,
ואולם עתה עליך להרחיק מפה — אל המרחבים תצאי; אל בינות לשדות,
במקום שם יפה, ובמקום שם ידעו לטפל בך. אין כל תכלית לשבת במקומך
ולענות את נפשך ונופך. עד שיבוא הדבר לפני האינסטנציה האחרונה
יעברו עוד הרבה שבועות. אנא, צאי נא עד מהרה... גם לב קרל ינוח
בדעתו, כי יצאת לחזור לאיתנך. אלפי תודות על טורך היקרים מעשירי
להודש ועל המחנות הטובות. עוד נשוב וננוע יהדיו בשדות באביב הבא —
אני שמחה כבר עתה על זאת. אבל כיום הרחיקי מפה. סוניטשקה! האם
לא תוכלי ללכת אל הפודננה למען תרנישי במעט את אויר-הדרום? לפני
נסעך רציתי מאד לראותך. הגישי בקשה לפני ההנהלה. שובי נא וכתבי
איזו שורות. היי שלזה ורעננה על-אף-כל-אלה! אני מחבבתך.

ד.

אלפי שלומים לבביים לקרל.

את שתי הנלויות מהלמי ובופי קבלתי, ואשמח עד מאד.

ורנקה, 1/1 1916.

סוניטשקה חביבתי הקטנה!

נודע לי מפי מתילדה, כי אחיך נהרג במלחמה, ואני נרעשתי לשמע
האסון החדש, אשר קרך. הוי, כמה נטל עליך לשאת ולסבול בימים

(* גלויה זו נכתבה ביום, שבו נדון קרל ליבקנבט על-ידי האינסטנציה השניה

לארבע שנים מאסר.

האהרונים! וממני גמנע להיות אתך, להממך ולעוררך!... גם על אמך צר לי. איך תשא היא את צערה החדש! ימים קשים הם הימים האלה, ועל כולנו יהא לרשום רשימות ארכות של אכרות בהיים, כל הודש יכול להחשב עתה, כמו על יד סבסטופול, לשנה. אקוה, כי עוד מעט נוכל להתראות. כלתה נפשי אליך. איך קבלת את הידיעה על מות אחיך, על-ידי אמא או באופן ישר? ומה שמעת אודות אחיך השני? הפצתי מאד לשלוח לך דבר-מה על-ידי מתילדה, אבל לדאבוני אין לי פה מאומה, זולת מטפחת-הצבעונין הקטנה הזאת; אל נא תלעני לה; אין היא באה אלא לספר לך כמה אהבתיך. כתבי נא שורה אחת, למען אבין להלך-רוחה. דרשי אלפי פעמים בשלום קרל. אני מחבקתך בכל לבי, שלך

רוזה.

שלום רב לילדים!

ורנקה, 15/1 1917.

...הה, היום עבר עלי רגע מר. קול שריקת הקטר בשעה 3.19 בשר לי, כי מתילדה הפליגה מכאן, וארויך, כחיה תוך כלובה, על פני מקום טיולי הקבוע לאורך החומה, הלך וחזרה, ולבי בי התכווץ מכאב על אשר איני יכולה, כמותה, להרחיק מפה, רק להרחיק מפה! ואולם אין-בכך-כלום. לבי נרגע עד מהרה ונשתתק. הוא כבר למוד-נמוס ככלב מחונך... אל נא נוסף ונדבר בו.

סוניטשקה, העוד תזכרי את אשר החלטנו לעשות מיד אחרי עבור המלחמה? הלא כי נסע יחדו גם שתינו למדינות-הדרום, ואת זאת עשה נעשה! ידעתי כי היתה תמיד משאת-נפשך לנסוע עמי יחד לאיטליה, כי היא לך הנעלה מהכל, ואולם אנכי חושבת, כי אמשך אותך אחרי לקורסיקה. זהו יותר מאיטליה. שם ישכח האדם את אירופה; לכל הפחות את אירופה המודרנית. שוי נא לנגד עיניך נוף גבורים עם קונטורות מדויקות של הרים ועמקים; ממעל אין דבר זולתי גלמיסלעים קרחים, אשר שיבה עדינה רובצת עליהם, ומתחת רק זיתים רעננים, דובדבני-דפנא ועצי-ערמון עתיקי-עולם, ועל כל אלה הופפה דממת-עולם מקדמות ששת-ימי-בראשית: אין קול אדם, אין צפצוף צפור, ורק פלג מים קטן מפכה אי-שם בין אכנים, או למעלה, בין שני-סלעים, לוחש הרוח — זה הרוח אשר נפח עוד במפרשי אודיסוס, ואשר תמצאי שם מן האדם מקביל גם הוא בדיוק אל הנוף ההוא. פתאם, מאחרי מסלת-ההר בנשותה, תראה אורה-תנוסעים —

הקורסיקנים הולכים תמיד אלה אחר אלה באורחה ממושכה ולא בהמון, כמו שהולכים האכרים אצלנו. — מלפני האורחה ירוץ על-פירב כלב, אחריו תתנהג לאטה עז או המור קטן, הנושא שק מלא ערמונים, ואחרי העז או המור פרד גדול ועליו רוכבת אשה, אשר פניה ממול החיה, כי יושבת היא מן הצד, הגליה יורדות לארץ ובזרועותיה ילד, יושבת זקופה, נבוהה כעיך-כפר, ובל-נוע, ועל-ידה צועד קוממיות איש בעד זקן וצעדיו מדודים וקומתו נכונה, ושניהם מחרישים. יכולה היית להשבע: רק אין זאת, כי היא המשפחה הקדושה, ומחזות כאלה תראינה עיניך שם בכל צעד וצעד. אני הייתי כפעם-בפעם נרעשה כל-כך, עד שבלי-שיס-רב אמרתי לברוע על ברכי ולהשתחוות, ככל אשר יהיה עם לבי תמיד למראה כל יפעה וכל יפי שלם, שם עוד היה הביבליה וכל הרוח הקדמוני. עלינו לנסוע שמה ויהי מה — ועלינו לעשות את אשר עשיתי אנכי: לעבור ברנל את כל האי לארכו ולרחבו; ללון בכל לילה במקום אחר, ובעלות עמוד השחר נקדם את פניו בדרך-הליכה, המושך הדבר הזה את לבך? הייתי חושבת את עצמי למאושרה, אילו יכולתי להראותך את העולם הזה...

הרבי נא לקרוא. עליך להתקדם גם בזמן הרוחני, ויכולה את להשיג זאת. עודך רעננה ועשויה לקבל השפעה, והנה עלי לסיים. היי שלוח ועליוה ביום הזה, שלך,

רוזה.

ורונקה, 18/2 1917.

...מאז לא נודעו עתי כהודעו עתה בשמעני מפי מרתה על פרטי בקורך אצל קרל: האיך ראית אותו מעבר לסורני-הברזל והאיך דבר זה פעל על רוחך! מדוע הערמת ממני את הדבר הזה? יש לי הזכות לקחת חלק בכל אשר יכאב לנפשך, ולא אתן לקפה זכותי! אנכי הזכירני דבר זה בפניי שתי הראשונה, לפני עישר שנים, עם אחי ואחיותי בבית-הספר בורשה. שם נתונים האסירים בתוך כלוב כפול, העשוי רשת חוטי-ברזל: כלוב קטן תוך כלוב גדול, ומבעד לשתי רשתות-הברזל משוחחים המבקרים עם האסירים, ומאחר שבאותו יום-הבקר עברו כבר שישה ימים לשביתת-הרעב, הייתי הלשה כל כך, עד אשר נאלץ היה מנהל מבצרי-הסתר ליטאת אותי כמעט לתוך הדרר-השיחה, כשאני מתחזקת בשתי ידי ברשתות-הכלוב — ודבר זה הגדיל עוד יותר את הרושם של כלוב סגור עם הית-יער בגן-חיות. הכלוב עמד בקרן-זווית השכה, ואחי להיץ היטב את

פניו אל סורג־הברזל. היכן את? — שאל כפעם־בפעם, וימחה מן המשקפים את הדמעות, שהפריעוהו מראותני. — מה שמחה הייתי, אילו יכלתי לשבת עתה שמה, בכלוב שְׁפֵלֹזְקוֹ, במקומו! —

אמרי נא את תודתי הנאמנה לְפִפְמָפְרֵט על ספרו של גֵלְסוֹרְטִי, ששלח לי למקרא. אתמול גמרתי לקרא בו ואשמח עליו עד מאד. אמנם על הרומן הזה לא יספתי עוד להתענג ככל אשר התענגתי על „האיש העשיר“, אֶף־עַל־פי — ולא אֶף־עַל־פי אלא משום — שהטנדנציה הסוציאליסטית היא שם מן העיקר. בנוגע לרומן אין אני משניחה אל הטנדנציה, אלא אל ערכו האמנותי. ובבהינה זו מפריעה אותי בְּאֵהִי העולם־אֹתוֹ הפרט, שגֵלְסוֹרְטִי הוא איש אשר רוח בו קצת יותר מדי. דבר זה יפליא אותך. ואולם הוא אותו הטפוס, שאליו שייכים גם ברנרד שאו ונם אוסקר וילד — טפוס אשר האינטליגנציה האנגלית מלאה עתה ממנו על כל גדותיה: האדם הפקח, דק־הרגש עד לנקודה הקיצונה, אלא שהשעמום כבר אכל אותו, עד שהוא מסתכל בכל דבר שבעולם בספקות מלאים לעג. ההערות הרקות, המלאות אירוניה, שמשמיע גלסורטי בעצמו בכובד־ראש על הנפשות שבספורו, מביאות אותי לפעמים לידי־כך, שאתן את קולי בשהוק נדול. אבל כמו שאנשים אצילים באמת בעלי הנוך טוב לא ילעגו לעולם, או לכל הפחות ילעגו רק לפרקים בודדים, על אנשי הסביבה שלהם, אף כי ראו היטב את כל הנלעג, כך לא ישפוך לעולם אמן אמתי את האירוניה שלו על ברואיו, שברא בעצמו. הביני נא את זאת היטב, סוגיטשקה: דבר זה לא יוציא מן הכלל גם את הסטירה בסגנונה הגדול! למשל „עמנואל קווינט“ של גרהרט הופטמן היא הסטירה היותר הריפה על החברה המודרנית, שנכתבה במאת־השנים האחרונה. אבל הופטמן בעצמו לא יעוה את פניו בשעת־מעשה; עומד הוא לבסוף ושפתיו רועדות ועיניו פקוחות לרוחה, ובהן נוצצות דמעות. לעומת זה פועל עלי גלסורטי עם הערותיו המהוכמות מאד, שהוא נותן באמצע, כאותו השכן הסמוך לשלחנו בשעת סעודת־נשף ועם כל אורה חדש, הנכנס אל תוך האולם, הוא לוחש באזנו איזה דבר מר על אודותיו...

...היום שוב יום ראשון בשבוע, היום היותר נורא בשביל אסירים ובודדים. עצובה אני, ואולם אחת היא בקשתי מעמק לבי, כי את לא תהיי עצובה ונם קרל לא. כתבי נא במהרה אימתי ולאן תצאי לחזור לאיתנך. אני מחבקתך בכל לבי ואומרת שלום לילדים. שלך, רוזה.

האם לא יוכל פ. לשלח לי עוד איזה ספרים טובים. אולי מספרי תומס מן? עוד לא קראתי דבר משלו. ועוד בקשה אחת: השמש מתחילה להכהות אור עיני בהיותי בחוץ; אולי תוכלי לשלוח לי בתוך מעטפת-המכתב מטר אחד מצעיף דק שחור עם נקודות שחורות זרועות עליו. רב תודות למפרע.

ורנקה, 19/4 1917.

שמחתי תמול עד מאד על פריסת-שלומך בגלויתך, אף-על-פי שצליליה היו עצובים כל-כך. מה הפצתי להיות כיום אתך למען הביאך שוב לידי צחוק, כמו אז לאחר שנאסר קרל. התזכרי עוד איך עוררנו שתינו, על-ידי התפרצות צחוקנו הפתאומי, את תשומת לבם של המסובים בבית-הקפה „פירסטנהוף“? — מה טוב היה אז למרות הכל: נסיעותינו בכל יום בבקר השכם באוטומוביל במגרש פוטסדאם, ואחרי-כן אותן הנסיעות לבית-הספר דרך גן-החיות המלבלב ועל פני הרחובות השקטים עם עצי-המילה הגבוהים, ובתשובתנו משם אותן החנינות ההכרחיות „פירסטנהוף“, ואחריהן בקורדך הקבועים אצלי בנאות-זיקאנדה, במקום שהכל עמד אז בתפארת-לבלובו, והשעות ההן הנעימות בהדרגה-מבשלות שלי, במקום שהייתן יושבות, את ומימי, וממתינות מסביב לשלחן, המכוסה מפה לבנה, לתוצרת-אמנות-בשולי (התזכרי עוד אותו נזיד-עדישים: „Haricots verts à la Parisienne“)... ולכל אלה נלווה בזכרוני מזג-האוויר החם והקורן. שלא חלו בו שנויים, ורק בתוך מזג-האוויר כזה יש לו לאדם הרגשת-האביב הנאמנה. ובערב — בקורי הרגילים אצלך, בהדרגה הנחמדים — מה אהבתי לראותך כנברת-הבית. דבר זה ביחוד היה הולמך כל-כך: עמדך לפני השלחן כגורת גופך הנמיש, כשאת מוזנת את התה לתוך הכוסות... ולכסוף אותן השעות, כשהיינו מלוות אישה את רעותה לביתה בתוך הרחובות שהיו נודפים ריחות-פרחים ומהשיכים! התזכרי עוד את ליל-הירח האגדי בנאות זיקאנדה כאשר שלחתך עד לביתך וגנות הבתים עם הקונטרות השחורות והמשופעות, שהסתמנו על ידכתי השמים הכהולים, נראו לנו כמו מצודות-אבירים עתיקות? —

סוניושה, כך הייתי רוצה להיות אתך תמיד, לשמחך, לפשט אתך או לשתוק; למען לא תשקעי לתוך הרחורי ערפל ויאוש. שואלת את בגלויתך: למה נעשה הכל כך? — הוי, את ילדה! בכי הלא הם החיים מאו, וכל אלה נעשים שותפים להם: מכאוב ופרידה וכליון-נפיש. הייב

אדם לראות את החיים עם כל הנלוו להם ולמצוא את הכל יפה וטוב. אני לכל-הפחות עושה כך. ולא על-פי הכמה עשויה ומעושה בא לי הדבר הזה, אלא פשוט מתוך טבעי שלי. מרגישה אני אינסטינקטיבית, כי זוהי הדרך האחת והנכונה לראות חיים, ואני מרגישה עצמי משום-כך מאושרה באמת בכל מצב ומצב. לא הייתי רוצה שיחסר לי איזה פרט מפרטי חיי, ואין אני רוצה, שיהיו חיי אחרים משהיו ומשיהיו. לו רק יכולתי להביא גם אותך לידי השגת-חיים כזו!...

עוד לא הבעתי לך את הנשי תודתי על תמונת קרד. כמה שמחתני בה! זו היתה אמנם המתנה היפה ביותר, שיכולת להגיש לי ליום הולדתי. היא עומדת בתוך מסגרתה היפה על השלחן לפני וצופה בי במבטיה לכל העברים. (התדעי: תמונת כאלה יש, הדומות להיות מביטות אחר-כך מכל מקום, שבו תעמידי אותן). התמונה מוצלחה מאד, מה שמה קרל כיום על הידיעות, המניעות מרוסיה! ואף גם את רשאים לשמוח: הנה לא יעמדו עוד מכשולים בדרך נסיעת אמך אליך! החשבת כבר על אודות זה? למענך מתפללת אני על השמש ועל האור, כי יופיעו במהרה! פה עומד עוד הכל בנצניו ואתמול ירדו פתותי-שלני. מה נשמע בימים אלה שם, בגוף הדרום שלי, בזידאנדה? אשתקד נצבנו שם שתינו לפני משוכת-הגן ואת התפעלת מרב הצמחים והפרחים.

אל לך לענות נפשך בכתיבת מכתבים. אני ארבה לכתוב לך, ואולם לי דיה פריסת-שלום בלבד, אשר תשלחנה לי בגלויה! טיילי הרבה, הרבי ללקט פרחים! העודו נמצא אתך אטלס-הפרחים הקטן שלי? היי שלוח ועלויה, הביבת, הכל יהיה טוב! ראה תראוי!
אני מהביתך מאלופות ובכל-לב,

תמיד שלך,

רוזה.

ורנקה, 2/5 1917.

... באפריל שעבר, הלא תזכרי עוד, קראתי פעם את שניכם בזריות על-פי הטלפון, בשעה העשירית בבקר, לבוא אל הנך-הבוטני לשמוע שם עמי יחד את קול הזמיר, אשר ערך לפנינו קונצרט שלם. ישבנו אחר-כך הרש במהבוא בסתר הסבך העבות על-פני אבנים על שפת פלגמים קטן המפכה; אבל אחרי הזמיר שמענו פתאום קול קריאה זרה מלאה נכאים, אשר עלתה מרגע לרגע בלי שנויים והליפות, ואשר

הנוסח שלה היה בערך כך: גליגליגליגליק! אני אמרתי כי הקול הזה הוא קול איזה עוף, השוכן בבצה או עוף הרובין במים, וגם קרל הסכים לזה, ואולם בשום אופן לא יכולנו למצוא בהחלט ולדעת מי ומה הוא. ועתה הגיעי בעצמך: את קריאת הנכאים הזאת שמעתי פתאום גם פה לפני ימים אחדים בבקר; והיא היתה קרובה אלי מאד, עד שהחל לבי לדפוק בי מקצרות רמקן דעת ולמען מצוא סוף-סוף למי הקול הזה. לא מצאתי מנוחה לי עד כי מצאתי היום את החידה: לא עוף-מים הוא, כי אם זה אשר יקראו לו, מניע-הצואר! והוא מין צפור אפור למראה ממשפחת הנקרנים. גדול הוא רק מעט מן הדרור, וקוראים לו כך משום שבשעת הסכנה הוא משתדל להחריד את שונאיו על-ידי תנועות משונות ועל-ידי תנודות-ראש, המביאות לידי גחוק. אוכל הוא רק נמלים, שהוא מלקטן על גבי לשונו ההלקלקה, כמו דבי-הנמלים, ולפיכך קוראים לו הספרדים הַמְּיֵירוּ — כלומר צפור-הנמלים. דרך-אגב: מִרְיָקָה כתב שיר-לציון יפה מאד על צפור זו, והוגו וולף חבר לו את המנגינה. הישה אני כאילו נתנה לי איוו מתנה — וזה רק מאותו הרגע שנודע לי מי היא הצפור, אשר לה הקול הלז המלא נכאים. אולי תכתבי את זה גם לקרל, כי הדבר הזה ישמה את לבו.

מה אני קוראת? — בעיקר דברים בידיעת-הטבע: על הניאוגרפיה של הצמחים ועל הניאוגרפיה של בעלי-החיים, רק זה אתמול קראתי על דבר סבתה של התנונת הצפרים המזמרות בנרמניה. הסבה היא, שהכמת עבודת היער ועבודת-הגן ועבודת-האדמה נעשתה עכשיו להכמה שמושית, המכונה רק לאיוו תכלית רצויה, ולרגלי-זה אבדו לצפרים בזה אחר זה כל תנאי המזון ותנאי-הקן שלהן, כגון: עצים גבוים, אדמה שוממה, סירים סבוכים ועלים נובלים, הנושרים על גבי הקרקע. מכאוב עצום מאד תקפני בשעה שקראתי כל זאת, ולא על זה הצטערתי, שלאדם לא יהיה עוד אותו התענוג לשמוע את הזמרה, אלא שאותו הציור לבשעצמה, שהברואים הקטנים והחלשים הללו מסורים לכליון נמרץ בלי שום מעצור, הוא שהכאיב לי כל-כך עד שהייתי מוכרחה לבכות. הדבר הזה הוזכר לי את הספר הרוסי של הפרופיסור זִיבֶר על כליון הנזע האדמוני באמריקה הצפונית, שקראתיו עוד בציריך: גם הם נשמדו מעל אדמתם מעט מעט על-ידי האדם הקולטורי ונמסו לכליון אכזרי וחרוף.

ואמנם הלא ברור, כי רק הולה אני עד כי כל דבר ודבר מוזעזע
 אותי באופן נורא כל-כך. ואולם הידעת? — לפעמים תוקף אותי מין רגש
 כאילו אינני כלל אדם ככל האדם, אלא גס-כף איזה צפור או מין חיה
 אחרת כתבנית אדם. כשאני יושבת בתוך גן שבוה כמו פה, או על פני
 השדה בין דבורים הומיות ובין טרפידעשב, אני מרגישה בקרב-לבי
 פנימה, כי פה הנני יותר בתוך ביתי ונחלתי מאשר שם — ביוסדהקהל
 בשעת אספה של המפלגה. לך הלא אני יכולה להגיד את כל זה, ולא
 אירא כי את תדיחי בזה כרגע ריה בגידה בסוציאליזם. את ידעת היטב,
 כי בעזרת-השם מות אמות על משמרתני: באינו מלחמה על פני הוץ
 או באיזה בית-ספר, אבל בתוך תוכי אני שייכת יותר לעכברוני-הכרוב
 שלי אשר בערוגות גני מאשר אני שייכת לחברים. ולא משום שבהיקך
 הטבע אני מוצאת מין עיר-מקלט או מקום-מנוחה, כמו פוליטיקנים רבים,
 שבאו לידי משבר-רוחני, להיפך: גם בהיק הטבע אני מרגישה על כל
 פסיעה ופסיעה אכזריות רבה כל-כך, עד שאני כואבת. שימי-נא אל לב,
 למשל, כי מאורע קטן זה, שאירע לי, לא ימוש מזכרוני אף רגע אחד:
 באחד מימי האביב שעבר, כשישבתי מטולי לביתי, ברחוב הריק והמהריש
 שלי, משך את עיני אחריו כתם שחור קטן, שראיתי על פני האדמה.
 הרכנתי את ראשי לארץ וראיתי מין הזיון-תוגה בלי מלים: זבוב-הפושית
 גדול שנוב על גבו, והוא נלחם על נפשו ומתגושש בכל מאמצי רגליו
 כנגד מהנה של גמלים קטנות אשר רמשו עליו ואשר בעודו חי —
 אכלוהו. צמרמורת קרה אהותני. הוצאתי את מטפחתי מכיסי והחילתי
 להנים את עדת האכזרים הפראים האלה, ואולם עוותם וקשי-ערפם גדלו
 כל-כך, עד שהיתה לי מלחמה ארוכה עמם, וכאשר עלתה לי סוף-סוף
 לגאול את האומלל מעניו, לקחתיו והשכבתיו הרחק משם על פני הרשא,
 ואולם שתי רגלים כבר הסרו לו... ברחתי משם ובלבי היתה אותה
 ההרגשה המדכאה, שעשיתי עמו הסד, המוטל מאד בספק.

עתה כבר ארוכים הדמדומים בשעות-הערבים, מה אהבתי את השעות
 האלה! בנאות ויקאנדה היו לי הרבה צפרים זמרניות, פה אינני רואה
 כיום ואיני שומעת אף אחת. כל ימי ההרף טפלתי בוגג אחד מאלה, והנה
 נעלמו ואינם, בודאנדה הייתי מהלכת בשעה זו ברחובות, מה יפה היא
 שעה זו, כשבנות למאורות-היום האחרונים, אשר צבע סגול להם, בוקעים
 ומפרפרים לפתע האורות האדמדמים של מנורות-הגן, והם כמו נכרים בקרב

עדת-הדמדומים ונראים כנכלמים. לאורך הרחוב נחפזת או במהירות רבה
דמותה הבלתי-ברורה של איזו אשת-ישוער או של נערה משרתת.
הממתרת אל האופה או אל ההנוני לקנות איזה קנין אחרון. ילדי הסנדלר,
שהייתי מתרועעה אתם לפעמים, עודם משתעשעים ברחוב המהשיך עד
אשר יקראום מתוך איזו קרן-זווית הביתה. והנה נותרה עוד פה ושם איזו
צפור זמרנית, שלא יכלה למצוא לעצמה מנוחה, והיא צורחת פתאום כילד
אין תרבות לו או מפטפטת מתוך שנתה ומעופפת ברעש מעין לעין.
ואני עומדת באמצע הרחוב ומונה מספר לכוכבים הראשונים ואני הפצה
להזור ולהתכנס לתוך הדרי ולעזוב את האויר הרך והענוג ואת אלה
הדמדומים, שהיום והלילה מתרפקים בהם בתוך איזו רכות נפלאה.
סוניושה, עוד מעט ואשוב לכתוב לך. היי שלוח ורעננה. הכל
יהיה טוב; גם עם קרל. להתראות עד למכתב הבא.
אני מהבכתך.

שלך,

רוזה.

ירנקה 19/5 1917

...מה יפה פה בימים האלה! הכל מוריק ומלבלב! עצי-הערמון
עומדים בתפארת לבלוב עליהם הרעננים, סנה-הקשוח העלה כוכבים
מצהיבים, הדובדבן עם עליו האדמונים פורה אף הוא, ועוד מעט ויפריה
גם האזן. היום קבלתי מידי לואיזה קוטסקי לאות-פרידה בבקרה אותי פה
ערמה של זכריות וחורגיות, ובעצם ידי נטעתין לי לתוך גנתי: שתי
אנודות ענולות ושורה אחת ישרה באמצע — ולסרוגין: זכריות וחורגיות;
והכל פורה ועומד איתן, ואני איני מאמינה כמעט למראה-עיני: זו לי
הפעם הראשונה בהיי שנטעתי — והנה עלה הכל כל כך יפה! לעת הגי
השבועות יהיו לפני חלוני פרחים לאין-מספר!

צפרים חדשות יש פה עתה לרוב. בכל יום ויום אני מכירה לדעת
אחרת מהן, מאלה אשר לא ראיתי עוד עד היום. התוכרי עוד באותו
היום, כאשר היינו יחד עם קרל בנך-הבוטני, בשעת-הבקר המשיכימה, עת
שמענו לקול אותו הזמיר, וראינו אז גם אילן אחד רסיקומה, שהיה עומד
עוד לגמרי הסר-עלים, ואולם הוא היה מכוסה בניצנים לרוב, ניצנים קטנים
כהירים-לבנים. אנהנו לא יכולנו אז בשום אופן להתליט איזה עץ הוא זה, כי
ברור היה שאין זה עץ-פרי ואף הניצנים היו משונים קצת. עתה אדע!

זאת היתה צפצפת-הכסף, והניצנים ההם לא ניצנים הם, אלא עלים צעירים. העלה הגומל של צפצפה זאת הוא לבן רק מלמטה ומלמעלה צבע זהוב-כהה, ואולם העלים הצעירים מכוסים משני עבריהם בפלומה לבנה והם מצהירים לאור השמש כניצנים לבנים. צפצפה כזאת עומדת פה בגנתי ועליה בחרו להן מקום שבתן כל הצפרים הזמרניות. ובאותו היום, התזכרי עוד, הייתם שניכם בשעת-הערב בביתי. היה יפה כל-כך. קראנו יחדו מתוך איזה ספר, ובחצות-הלילה, כאשר נפרדנו מועמדים, — מבעד לדלתה של הגוזזטרא הפתוחה היה שופע אויר נפלא עם ריחות-יסמין — שרתי לפניכם אותו השיר הספרדי, שאני כל-כך אוהבתו:

בְּרוֹךְ יְהי לָנוּ זֶה אֲשֶׁר בָּרָא בְּחֶסֶדוֹ הָעוֹלָם,
 וּבָרָא אֶת-כָּל בְּמִשְׁטֵר עִם-אֹרֹו יַחַד וּצְלָלָיו,
 וּבָרָא לָנוּ הַיָּם עִם גַּלָּיו וְעִם שְׁאֵנֵת כָּל קוֹלָם,
 וּבָרָא נִם הָאֲנִיּוֹת הַרְבּוֹת הַמְהַלְכוֹת עָלָיו.
 וְנִם אֶת הָעֵרֶן בָּרָא עִם אֹרֹו הָרֵב בְּמֵאֲמָרוֹ,
 וְאָרֶן זֶה — וְאֶת-חֵין פְּנִיךָ בְּכָל הַדָּרוֹ!...

הה, סוניטשקה, אם לא שמעת את השיר הזה במוסיקה, שהתקין לה זולף לא תדעי עד כמה מן התאווה הלוהטת לוחשת בתוך הטלים האחרונות הפשוטות.

הנה פרצה ובאה ביעף לתוך חדרי, בשעה שאני כותבת שורות אלה, צרעה הומיה ותמלאהו בהמיתה העמוקה. מה נפלאה המיה זו! כמה משמחת-החיים העמוקה בקולה המנחם השבע, המספר על הריצות-כפים, להט-קין וריחות-פרחים.

סוניטשקה, היי רעננה וכתבי במהרה, במהרה. אני מתגעגעת.

שלך

רוזה.

ורנקה, 23/5 1917

...מכתבך האחרון מיום י"ד היה כבר פה, כאשר שלחתי אני את שלי. שמחה אני להיות שוב אתך באביב הבא, ורצוני לברכך היום בברכה להג השבועות! חג השבועות, נעים-החגים, ממשמש ובא, כך פותח גטה את ספרו, רייניקה השועלי. אני מקוה, כי תבלי את החג בנעימים. אשתקד ערכנו יחד בחג השבועות את הטיוול היפה לליכטגנרדה, ושם קטפתי שבליים בשביל קרל, ואת הענף הנפלא עם נבטי-התרזה.

ובשעת הערב טיילנו כ.ש.לש המטרונות מרְוונה עם השושנים בידינו עד
 פני מרחבי השדות... פה כבר פורה עתה הלילך; היום העלה נצה. כל-
 כך הם היום עד אשר נאלצתי ללבוש את שמלת-המוסלין שלי. למרות
 שמש והום גאלמו מעט מעט הצפרים שלי כלן. ברוד כי עסוקות הן
 עתה כלן בעסק-הפריכה שלהן והן יושבות עתה והונרות. הנקבות רובצות
 בקן על ביציהן, והזכרים עסוקים מלא-הרטומם להביא בשביל עצמם
 ובשביל נשיהם טרף. בעיקר הן מקננות עתה בשדות או על עצים גבוהים;
 בכל אופן שקט שורר עתה בנגתי. רק פה ושם ינסה הזמיר הנע קטן
 את קולו בשיר, או הירקרק משמיע את קול צעדיו המקשקשים, או
 הישרשור מריע פתאום עוד פעם אחת בשעה מאוחרת בלילה, ואולם
 העכברונים נעלמו כלם ואינם נראים עוד כלל. רק ברכת-שלום קצרה
 קבלתי אתמול פתאום מאת עכברון-תכלת אחד וזה זעזע את כל מורשי לבי.
 עכברון-התכלת, כפי שאת יודעת בלי ספק, אינו צפור מתמידה, כמו
 עכברון-הכרוב, אלא הוא הזור אלינו רק בהודש אדר. בראשונה הסתופף
 גם הוא בקרבת הלוני, בא כפעם-בפעם עם חבריו לפני החלון וזמר בהתמדה
 את פומונו, המעורר צהוק, את "זיזי-בי" שלי, והזמר היה ממושך כל כך
 עד שהיה דומה לתעלוליו של ילד. הייתי מוכרחה לשהוק בכל פעם
 ולענות לו כך גם אני. אחר-כך נעלם בראשית הודש אייר, כדי לדגור
 באיזה מקום על פני השדה, ואני לא ראיתיו ולא שמעתיו במשך שבועות
 אהדים. אולם אתמול שמעתי פתאום מאחרי החומה, המבדילה בין החצר
 שלנו ובין יתר מקומות הסהר, והנה ברכת-השלום, הידועה לי כל-כך,
 ורק שהפעם היתה שונה הרבה מן הרגיל, הטובה וקצרה, שלש פעמים
 זו אחרי זו: "זיזי-בי—זיזי-בי—זיזי-בי", ושוב דממה. לבי פרפר בקרבי—
 עד למדה זו הרגשתי את האוצר הגדול, הטמון בקריאה הרחוקה והנהפזה
 הזאת, כי הלא זה ספור קטן ושלם של חיי צפור. היה זה, כנראה,
 זכרון-קדומים, שנוכר עכברון-התכלת באותה העת היפה, עת הערינה לאהבה
 בראשית האביב, כשהיה מזמר ומפתה בהלקת-קולה, וקורא כל היום לאיזו
 אהובה; ואולם עתה נשתנו העתים; עתה אין לו כל היום אלא דאגת-
 פרנסה, ועליו ללקט כל היום זבובים ויתושים בשביל עצמו ובשביל אשה
 ובנים, ובכן אין לו עתה אלא זכרונות מימים מקדם, והכל בקצור נמדין:
 "אין לי פנאי— אבל יפה היה העבר— האביב יגיע לקצו— זיזי-בי—זיזי-בי—
 זיזי-בי—! — — " האמיני לי, סוניושה, קול קריאה קטנה כזו של צפור,

אשר יש בו בטוי רב כל-כך, יכול לפעמים לועזע את לבי עד היסוד. אמי, אשר מלבד שילך נחשבו לה רק עוד כתבי-הקדש למקור כל חכמה עדיונה, האמינה אמונה שלמה וחזקה, כי שלמה המלך ידע שיחות כל עוף. ואני הנערה בת ארבע עשרה שנה, כששמעתי את הדבר הזה מפיה, שחקתי בלבי בכה יתרון החכמה שלי ויתרון השכלתי המודרנית בכל ידיעות-הטבע על תמימותה של אמי. אבל עתה הנני בעצמי בעיני כמו המלך שלמה: גם אני מבינה שיחות כל עוף והיה. מובן מאליו, כי לא באופן שאאמין כי משתמשים הם במלים שהאדם משתמש בהן, אלא מבינה אני את כל הדרגות השונות ואת כל ההרגשות, שהם מניחים בהברותיהם. רק בשביל האוזן הגסה של אדם, שאינו בן-בחינה, יהיה לזמרת-הצפרים משפט שוה בכל עת, אבל מי שאוהב את ההיה ויש לו הבנה בשבילה, זה ימצא אצלה הליפות ושנויים רבים של בטוי, שפה שלמה. גם את כד הדממה הזאת, השודרת עתה לאחר כל התרועעה שבימים שלפני בוא האביב אני מכירה; ויודעת אני, כי אם עוד אהיה פה בסתו הבא — דבר שאינו מוטל כמעט בספק — יחזרו ויבואו כל ידדי אלה ויבקשו אוכל אצל הלונני, והנה אני כבר עתה שמחה לקראת עכברון-הכרוב, שאתו כרתי עתה ברית-ידידות מיוחדת.

סוניטישקה, את כואבה על ימי מאסרי הארוכים, והנך שואלת: "איך זה בא ונהיה הדבר, כי ישלט האדם באדם לרע לו, למה כל זה?" — סלחי נא לי, אבל למקרא הדברים האלה, הייתי מוכרחה לפרוץ בשחוק. בספרו של דוסטויבסקי "האחים קרמסוק" מסופר על אשה אחת, כוכלקובה שמה, שאף היא היתה רגילה לישאול שאלות כאלה ודרך-אנב להצדיק את מבטיה הנבוכים מאחד לשני, ואולם טרם עוד נסה מישהו לענות לה על שאלתה, היתה עוברת לענינים אחרים... הווי את אפרוחי, כל תולדת התרבות האנושית, הנמשכת כבר, לפי הערכות בלתי מונומות, עשרים אלפי שנים בערך, מבוססה על "שלטון האדם באדם" — ולזה יסוד עמוק בהיים החומריים, רק התפתחות ארוכה וממושכה בתוך צער וסבל יכולה לשנות את הדבר הזה. והנה אנו עדים כיום לפרק-היסטוריה בזה, הנכתב בתוך יסורים וסבל, ואת שואלת: "לשם-מה כל זה?" — "לשם-מה?" — זה איננו בכלל מושג להחיים בכללם ולצורותיהם, לשם-מה חיים עכברוני-התכלת בעולם? באמת לא אדע לשם-מה, ואולם אני שמחה על שהם

היום, ואני מרנישה מעין נחמה ערבה בהשמע לפתע־פתאם מעל פני ההומה
הקול הפוהו של זיוי — ביי, הבא מן המרחק...

הרך־אגב מנדילה את את ערך. מנוחת־הנפשי שלי. שזו־המטקל
הפנימי שלי ושל־ת־רוח, יכולים, לצערי, להתמוטט עד היסוד לרגלי הצל
היותר קל הנופל עלי, ובהנעים כאלה אני כואבת עד למדה שאין
להגידה כלל, ורק שיש לי הרגילות להאלם לנמרי בשעה כזו. כך הוא
מלה במדה, סוגי־שקפה: אינני יכולה להוציא מפי בשעה כזו אפילו הגה
אחד. בימים האחרונים האלה, למשל, הייתי עליזה ומאושרה כל־כך, על
השמש שמחתי, ופתאום תקפתני ביום השני לשבוע זה סערת סופה קרה,
ובן הגע נהפכה עלי רוח עליצות, המזהירה ותחי לנכאים מרים, ואלו בא
לפני כל אושר נשמתי והיה לובש צורה מוחשית והיה מתיצב לנגד עיני,
לא הייתי יכולה להוציא מפי אף הגה אחד, ולכל היותר הייתי מתאוננת
על יאושי במבט אלם, ואמנם לידי נסיון של דבור אין מביאים אותי
באן אלא לעתים רחוקות מאד. שבועות עוברים ואני איני שומעת את
צליל־קולי, וזוהי הסבה, שהחלטתי את החלטת־הנבורים לא להת למימי שלי
לבוא אלי, זו רגילה לעליצות ולחיים, אוהבת היא כשאני שרה, צוחקת
ומשתעשעת אתה במשחקים, ופה הן תעגם, ואני אשאירנה, איפוא, אצל
מתלדה. היא תבוא אלי בעוד ימים מעטים, ואני מקוה להתנער או כפעם־
בפעם, אולי יהיה גם לי הגה־שבועות לנעים־ההגים. סוגי־שקפה היינא לי
ערה ושלוחה, הכל עוד ישוב ויהיה לטוב, האמיני נא לדברי, הדישי
בשלום קרל.

אני מהבקתך מאלופות

שלך, רוזה.

רב תורות על התמונה היפה.

ורנקה, שלחי מאי 1917.

סוגי־שקפה, התדמי לך היכן אני עתה ואיפה אני כותבת לך מכתבי
זה? — בנן! שלחן קטן הוצאתי לי, ואני יושבת הבויה בין העצים והשיחים.
לימיני סנה־הקישוט המצהיב, שדיה קרפול־הבושם נודף ממנו, לישמאלי
שיח־השומנית, מעל לראשי שולחים כפותיהם אחד לחברו הדלב והערמון
עול־הימים ולפני מאנשת לה לאטה בלבנת עליה הצפצפה הגדולה, הרצינית
והעדינה. על הנייר, שאני כותבת עליו, מרטטים צללים קלים מעם העלים
עם בהרי־עגולים מן השמש, ומן העלים דטובי־הגשם נושרת כפעם־בפעם

טפה אהת על פני ועל ידי. בכנסית בית-הספר עורכים עתה תפלה. נגינת-עוגב עמומה חודרת ובאה עד הלום והוא מתמונת עם רחש האילנות ומנגינת הצפרים, שהן כלן עדות היום והיות. מרחוק קוראה הקוקיה... מה יפה, מה מאשרה אני; מורגש כבר כמעט מצב-הרוח אשר להגני-הגן, — הנוכח-הק"ן המלאה עם קול-מצהלת החיים. הודעת את את המתזה הלז ב"משוררים האמנים" לנגר, אותו מהוה-העם, כשקהל רב-גוני מוחא כף-אל-כף: "וס יזחנן! יום יזחנן! והכל פותחים במחול-הגלם? למצב-רוח מתוך הגנינות כזו אפשר לבוא בימים האלה. — ה, כמה עבר עלי ביום אתמול!! עלי לספר לך כל-אלה. לפני הצהרים מצאתי בהדר-ההתצה על-יד החלון פרפר גדול. כנראה, שזה ימים אחדים היה הוא כבר כלוא כאן ונדפק על זנוגית-החלון הקשה עד למות. רק סימני-חיים קלים עוד נראו בתנועת-כנפיו. בראותי אותו חזרתי ולבשתי בגדי כמתוך קוצר-רוח, טפסתי על החלון ולקחתי לתוך כפות-ידי — הפרפר לא מחה כנגדי, ואחשוב, כי אמנם מת כבר. נטלתי והושבתיו על החלון למען תשוב אליו רוחו — ופתאום והנה ניצוץ-החיים עודו מהבהב, ואולם עד ארגיעה חזר וישב באשר ישב. אחר-כך הגשתי לקרני-המשוש שלו ניצני-פרחים פתוחים למען יהיו לו למזון כל-שהוא... באותו רגע שר לפני החלון, ברחן-הגן בקולו הצלול והגאה עד להחריש אזנים. אני אמרתי כלא-מחוך-מהשבה-תחילה בקול: שמע נא האיך צפור זו מומרת במצהלות-קולה, וישבו נא גם אליך מעט החיים! אני עצמי מוכרחה הייתי לשחוק לשמע דברי אלה לפני הפרפר המת לחצאין, ואמרתי: לשוא! ואולם לא — בעבור הצי שעה והפרפר געור לחיים, ועזע עצמו תחילה הנה והלום ולבסוף פרש כנפיו ויעף. כזה היה המאורע.

אחר-הצהרים חזרתי, כמובן, אל הגן, שבו אני מבלה את שעותי מן השעה השמינית בבקר עד השעה השתיס-עשרה (אז אני נקראת אל לחסידה-החרים) ואחר-כך למן השעה השלישית ועד הששית. אני המתנתי ליטמש, היתה לי ההרגשה, שהיא היתה מוכרחה להופיע עוד ביום-אתמול. אבל השמש לא יצאה, ואני נעצבתי אל לבי. התהלכתי בגן ואראה ברוח הקלה שגשבה מחזה נפלא: מצפצפת-הכסף נשרו הנבטים הגמלים ופלומת-הזרע שלהם נתעופפה מסביב ותמלא את האויר כבפתותי-שלג ותכסה בה את האדמה ואת החצר כולה. היה בזה מן התעלומה האגדית בהתעופף כן פלומת-הכסף! צפצפת-הכסף מלבבת יותר מאוהר

מאשר שאר האילנות נושאי־נבטים, ומפני שהוא מרבה לפזר את הזרע
הוא נפוצה עד מאד. צאצאיה הקטנים צומחים כאנוב מכל החורים והסדקים
בהומה ומבין לאבנים.

ואחר־כך, בשעה הישנית, נכלאתי בתאי, כרגיל. ישבתי עצובה אל
החלון כשאני מרגישה באיזה לחץ עמום בראשי. החום היה מעיק, ואשא
עיני למעלה, במקום שמתחת לעבים המלבינות על פני שמים כחולים
כהים, עפו הסנוניות כשהן עולות, ודומה היה כאילו הן הותכות את
האוויר בכנפיהן החרות כבמספרים קטנים. ואולם השמים היטכו במהרה,
הכל התריש, והיה רוח סגור ונשם והלמות רעמים אדירים, שלקולם
הרד הכל. והנה עלה והופיע מתוך הרעם מראה, אשר לא אישבהו:
השמים קדרו, צבעם היה ירוק־כהה ודמדומים אוזמים־כהים ללא־צבע ירדו
פתאום על פני הארץ. דומה היה, צעיפים שחורים תלויים מלמעלה למטה.
הגשם ירד לאטו על העלים, והברקים האירו אחד אחר אחד בנוני־ארגמן
לתוך עין־העופרת של השמים, והרדעמים רחוק המה מפעם לפעם כהמות
הגלים האחרונים למשב־יהים. ופתאום לפתע וקולו האדיר של הזמר
מעל הדולב עולה ובוקע בתוך כל מהוה־התעלומה הלזה. ובמבול הגשם,
הברקים והרעמים נצטלצל קולו כצליל־פעמונים. כנרעיש השמיע הוא את
זמרתו, כמתוך דבקות מיוחדת, כאילו אמר להגביר קולו על קולות הרעמים
ולחאיר את הדמדומים — מעולם לא הקשיבה אזני לקול שירה כזאת!
והשירה כאילו האירה את שמי העופרת והארגמן באורות־כסף מהבהבים
ונוצצים. כל זה היה מלא תעלומה כל־כך, כל־כך יפה עד לאין־גבול,
ואחזור לעצמי על החרוז האחרון באותו השיר לנשם: הנה, אילו היית
פה? ...

תמיד שלך,

רוזה.

ורנקה, 1/6 1917.

...את האורכי־יאות בכלל יודעת אני היטב. בבית־הצמחים המצויין
אשר בפרנקפורט־של־מין, במקום שמהלקה אחת שלמה ממולאה שם בהן,
הקדתי אותן בשקידה ימים רבים מיד אחרי הפרוצם שלי, באותו הזמן,
שהלקו לי את השנה השלמה לישיבה בבית־הספר. מוצאת אני כי על
ידי ההן הקל שלהם ועל־ידי הצורות הדמיוניות ובלתי־טבעיות, שאנו רואות
אצלן, נכד בהן איזה מין של פריצות ושל דיק־נטינות. פועלות הן עלי

כאותן המרקיות המתיפות, הכהולות והרעולות, שידענו מימי הרוקוקו. מתפלאה אני למראיהן בהתנגדות פנימית ובהתרגנות ידועה, מאהרי שבכלל יהיה לנועל לטבעי כל מין דיקדנטיות וכל מיני תעתועים נפשיים. יותר קרובים לרוחי, למשל, פרחי שן-האריה הפשוטים, שיש להם בצבעם שמש הרבה כל-יך, וכמוני גם הם פותחים את גביעיהם בשלמות ובתודה לכל קרן-שמש מאירה, וכשבא איזה צל הם ממחרים שוב להסגר ביראה. ואיזה ערבים עתה ואיזה לילות! אתמול נה על הכל איזה קסם לא-יתואר. השמים עין-החלב היתה להם לאחר שקיעת-החמה, ועליהם קוים שונים ללא צבע ברור, בריוק כמו לוח-הציירים, כשהצייר מנגב עליו לאחר יום-עבודה את מכהוליו למען לנוח מעמלו. באויר הורגשה סופת-הום מתקרבת, מתיחות-לב קלה ומאימה. השיחים עמדו דוממים, הזמיר לא השמיע קולו, רק „ברחן-הגן“, עם ראשו השחור, עודו מנתר מענף לענף וצודה בקול צרוד. הכל דומה היה כמחכה לאיזה דבר. עמדתי אל החלון וחכיתי אף אני — אלהים יודע אל מה. הן אהרי „ההסגר“, מכיון שבאה השעה הששית ואני כלואה על מסגר בתאי, אין לי שום דבר בין השמים ובין הארץ, שאליו הייתי יכולה לחכות...

ורנקה, יום 20 יולי 1917.

סוניטשקה הביבתי! היות וימי האחרונים פה ימי-שבו, כנראה, יותר מאשר שערתי מלכתהילה, תקבלי, איפוא, עוד ברכת-שלום אחרונה מורנקה. איך זה עלה בדעתך, כי לא אוסיף עוד לכתוב לך מכתבים! ביחסי אליך לא בא שום שנוי, לא יכול לבוא כל שנוי. לא כתבתי מפני שידעתי, כי מיום עונך את אַבְנֵהוּזון עסוקה את באלפי דברים שונים, ואף אמנם מפני שלא היתה לי אותה שעה קורת-רוח לכתיבה. ודאי ידוע לך שמעבירים אותי לברסלו. היום בבקר לקחתי ברכת-הדרך מננתי הקטנה. למזג-האויר עין-האפה, גשמים יורדים ורעמים בוקעים. על פני השמים טסים קרעי-עננים — ואף-על-פי-כן הניתי עצמי היום בטוולי לכל פרטיו. נפרדתי מעם השביל הצר, המרוצף אבנים, אשר לאורך החומה, שהייתי מהלכת בו ארוכות וקצרות במשך השעה הרשום שלמים. כל אבן וכל אזור, המבצבין ועולה מבין האבנים, אני מכירה בו. באבנים המרוצפות משך את לבי שלל-הצבעים: האדמדום, הכחלחל, הירקרק והאפור. בהדף הזה הארוך, שכל חתימת-דשא לא נראתה בו, בקשו עיני הצמאות-לצבעים לרוות מבטן בשלל צבעיהן של אבני הורצפה. ועם בוא

הקיץ רבו בין האבנים מראות חדשים ומענינים! כאן מצאו להן קן
דבורות וכך וצרעין לרוב. בינות לאבנים הן חותרות ומתקינות להן חורים
עגולים כגודל האגוז עם מבואות ארוכים ועמוקים, מעלות את האדמה
מבפנים אל פני-הקוץ וצוברות אותה עדמות-עדמות קטנות. בתוך החורים
האלה הן מטילות את ביציהן ומכינות שעוה ודבש-זר. זו תנועה בלתי
פוסקת היא, בוחלן לתוך החורים ובעופן מתוכם. בשעת-טיוולי הייתי מוכרחה
לשים לב לא להרוס את מעונותיהם של הדי-מטה אלה, ולרחבו של השביל
משרכות הגמלים את דרכן הישרה. שעליה הן מהלכות הלוך והזור
בהליכה בל-בך ישרה, כאילו היה אותו החוק המתמשך, שחוק הישר הוא
הדרך היותר קרובה שבין שתי נקודות (דבר שאינו ידוע לגמרי לעמים
פרימיטיביים), בשר מבשרם. ועל יד החומה מבצבצים כל מיני אוזב,
מהם כאלה שכבר קמלו והם מתפוררים כמוץ ומהם הפורחים בלי לאות.
מלבד זה יש גם דור חדש של אילנות צעירים, שפרחו ועלו באביב זה
לעיני באמצע השביל או על יד החומה: שטה אחת קטנה, שעלתה בגדאה
ופרחה מן הזרע של העין המוקין; צפצפות-כסף קטנות; גם הן יצאו
לאויר העולם רק בחדש מאי, ואולם עתה הן עומדות כבר בשפע עליהן
הלבנים-הזרוקים, והן מתנועעות בהיות הסערה ממש כמו הזקנים... כמה
פעמים עברתי על פניהם, כמה הרחודים הרתתי או ומה התהולל או
בעמקי-נפשי! בימות ההרף הקשים, לאחר שירד שלג חדש, הייתי סוללת
לי ברגלי את השביל הזה, ועכברון-הכרוב ידידי מלונני, הלה שקייתי להזור
ולראותו בסתו הבא ושלא ימצאני עוד בבואו לבקש אחרי על-יד הלונני
במקום, שבו הייתי מכלכלו בזרעונים. באדה, כשבעצם ימי הכפור היו
באים ימי-טל מעטים, היה שבילי מתחלף לפלג קטן, עוד אזכור את
הגלים הקטנים, שהיו נעים והולכים על פני שטח המים לקראת הרוח הקלה
ובבואתן של הלבנים-השדופות אשר להומה היתה מסתמנת או עליהם היה
ומבהיקה. ואז בא סוף-סוף ידה מאי והביא את פדה-הסגול הראשון,
ששלחתיו אליך.

בנודי היום כך על פני השביל ובהתבונני ובהרהרי, עלה על
שפתי מפעם לפעם החרון משירו של גֶטְה:

„Merlin der Alte im leuchtenden Grabe
wo ich als Jüngling gesprochen ihm habe..“

הן יודעת את את השיר עד הסוף. לשיר זה לא היה, כמוכן,
כל קשר עם מצברוהי ועם בל-זה אשר מלא את נפשי. רק המוסיקה

של השיר עם הקסם המיוחד אשר לו השפיעו עלי מרגוע. לא ארע מדוע, אבל שיר יפה, וביחוד שיר של נְטָה פועל עלי בכח עצום בכל עת של התרגשות עצומה או של התרגזות רוח. כמעט שהפעולה הזאת היא פעולה פיסיולוגית, כאילו היו שפתי הצמאות מוצצות איזה משקה יקר, אשר יצנן אותי בקרבי ואשר ישוב וירפא את בשרי ואת נשמתי. את השיר מן ה"דיוצן המערבי-המזרחי", שאת מזכירה במכתבך האחרון, איני מזכירה. העתיקי אותו לי, ועוד שיר אחד, ההסר בכרך שירי-גטסה אשר אתי פה, אני רוצה מאז: „ברכת-הפרחים". שיר קטן הוא זה, בן ארבע או שש שורות. הוא ידוע לי מפי מננינה נפלאה, שהתקין לו וולף. החרוז האחרון הוא, בערך, כך:

„Ich habe sie gepflücket
In heisser Sehnsuchtsqual,
Ich habe sie aus Herz gedrückt,
Ach wohl ein Tausendmal!“

עם המוסיקה עולים מטורים אלה צלילים כל-כך קדושים, עדינים וצנועים, ככריעת-ברך בתפלת-אלם. אבל איני זוכרת את השיר ואני רוצה אותו.

תמול בערב, ביטעה התשיעית בערך, היה לי עוד מתזה נהדר. מעל ערשי ראיתי על פני השמים מראה נפלא: מין אור חוזר ומזהיר של צבע אדמדם, אשר הפתיעני, מאחרי שהשמים כלם היו אפורים. נחפזתי אל החלון ונשארתי עומדת תחתי כנמועה במסמרות. על פני השמים האפורים עם השוויון הנצחי שלהם התנשאה במזרח עב גדולה, אשר צבעה האדמדם היה יפה כל-כך, עד שנראה כדבר שלמעלה מן הטבע, ועב זו היתה נפרדה ונבדלה מיתר חלקי השמים, להיות כמין שהוק פלאי אשר נבקע פה פתאום, או כמין ברכת-שלום נשואה ממרחקים לא-ידועים. שאפתי פתאם רוח, כאילו באה לי נאודה ופרשתי את כפי לתומי אל תמונת-הקסם הזאת. אם יש צבעים כאלה ואם צורות כאלה שכיחות בעולם, כי עתה יפים החיים ויש שכר להויתנו. האם לא כן? במבט עיני ינקתי את החווין המזהיר הזה ובלעתי כל קו אדמדם אשר בו עד אשר הייתי מוכרחה למלא פי שהוק על עצמי. אל-אלהים! השמים והעננים וכל יפיה-החיים הן לא ישארו בורנקה, כי נאלצה אני להפרד מהם; לא. הם ילכו יחד אתי וישארו אתי בכל מקום אשר בו אהיה ועד יומי האחרון.

עוד מעט ואכתב לך מברסלו. תבקריני שם בשעת-הכושר הראשונה.
דרשי בשלום קרל.

אני מחבקתך מאליפות. להתראות בבית-הספר התישועי שלי.

הנאמנה לך

רוזה.

ה.

מִבְּרֶסְלוֹ.

ברסלו, 2/8 1917.

מוניטשקה הביבתי! מכתבך, שקבלתי בכ"ה להודש, היה הבישורה
הראשונה, שהגיעתני הלום מן העולם החיצוני, ויכולה את לתאר לך על
נקלה מה גדלה שמחתי לקראת מכתבך. בדאנתך הנאמנה מלאת-האהבה
אלי רואה את דבר העֵבְרִי ממקום למקום לענין טרני יותר מדי...
ואני, כידוע לך, מתחסת לכל הלופי-הגודל בשיוון הרוח המתאים, הער.
והנה הסכנתי כבר גם למקומי החדש. היום נתקבלו ארגוני-הספרים שלי
מִבְּרֶסְלוֹ — ועוד מעט ושני תאי-כלאי יתקטטו בספרים ובתמונות ובשאר
הקשוחים הדלים, שאני מטלטלם עמי ממקום למקום, ויהי להם אותו
המראה הביתי-המרווח, כמו בורנקה, ואז אנש אל המלאכה מתוך תשוקה
כפולה. אמנם חסר יחסר לי פה חפשי-התנועה הרִלְטִיבִי, שהיה לי שם,
במקום שהמבצר עמד כל הימים פתוח לרוחה — וחסר גם האויר הנפלא
והגן עם הצפרים! לא יתואר בדברים כמה קשודה נפשי בחבורה קטנה
זו. ואולם, כמובן, שאפשר גם בלעדיהם, ועוד מעט ואשכה, כי היו פעמים
ימים טובים מאלה, הסביבה פה דומה כולה בדיוק לאותה הסביבה של
בית-הספר ברחוב פֶּרְנִים, חסר רק בית-הקברות המודיק באילניו אשר על-
יד בית-החולים, שבו יכולתי לפנות לגלות לי מיום ליום איזה גלוי חדש
בתורת הצמחים ובעלי-החיים. פה אין לגלותי כלום, ואף גם על פני
החצר המרוצפה, המשמשת לי מקום-טיול. בשעות נדודי בהצר, אני
מצמידה את מבטי במדצפות-האבן האפורות למען התחמק מפניהם של
האסירים, העובדים בהצר — אלה הנורמים לי צער נעלם בתלבשתם המלעיוזה;
וביניהם נמצאים תמיד אחרים, שמספר-ישנותיהם, מונם, כל קווי-הפרצוף
האיניבידואליים, נטישטו לגמדי בהותמה של הדמורליוציה האנושית העמוקה
ביותר. ואולם באיזה כח-מושך טמיר מושכים דוקא אלה את מבטי אליהם.

ואמנם בכל מקום נפגוש גם בפרצופים בודדים, שאף בגדי בית-הספר לא יכלו לקלקל דמותם והיו משמחים ודאי את עיניו של הצייד-האמן. כך גליתי לי פה בחצר פועלת אחת צעירה לימים, שגורת-גופה הגבוהה-הצרה, כמו בן ראשה המעוטף מטפחת יחד עם הפרופיל שלה עז-הבטוי, מזכירים בתבנית מילט. תענוג הוא לראות באיזו תנועות אצילות היא סוחבת משאות כבדים — והפנים הכחוישים עם עורם המתוח עליהם ועין-הלזבן אשר להם, כלובן-הסיד, מזכירים במסוה-של-מוקיון... אבל מתוך נסיונות מעציבים, שכבר נוסיתי בהם לא אחת, אני משתדלת להתרחק מדמויות אלה, שהן מבטיחות לכאורה כל כך הרבה. גם ברתוב ברנים גליתי פעם אסירה אחת ותואר בנות-מלכים לה, ובדמוני התאמתי לה גם פנימיות כזאת, שתהא מתאימה להיצוניותה. ואולם כעבור ימים מעטים היתה היא המרגלת בבית-כלאי, ולאחר שני ימים נוכחתי, כי תחת המסוה היפה הזה הבוית סכלות רבה כל-כך עם שפלות-התכונות, עד אשר הייתי מוכרחה מאז לצדד מבטי, כשהיתה עוברת על פני. בנפשי הרהרתי אז, כי הַגֵּנוּם מְמִילוּ יכלה לשמור במשך מאות בשנים על פרסומה בעולם רק מפני שהיא שותקת. אילו פתחה פיה, היתה ודאי כל התהלה הגדולה לאפס...

למולי עומד בית-הסדר לגברים, אותו בנין-הלבנים-השרפות, הרגיל. ואולם לרוחב החומה אני רואה את צמרות העצים מתוך איזה גן במרחק; צפצפה שחורה אחת, המאנֶשֶׁת לקראת רוח חזקה ושורה ארוכה של עצי-תדהר אירים ועליהם תלויים אלמוגים צהובים. החלונות נשקפים לצד צפונית-מערבית ועתים אני רואה ענני-ערב יפים, והלא תדעי, כי עב אחת קטנה יכולה להביאני לידי התפעלות ולהיות לי לתשלומין רבים. ברנע הוה, השעה השמינית בערב (אליבא דאמת השעה השביעית), שקעה השמש מעל לגג בית-הספר אשר לגברים והנה היא שולחת את קרניה החדות מבעד לחרכי הזכוכית של הגג וכל השמים מאירים באור-זהב. הנני מרגישה עצמי בחדות-רוח, לא אדע מדוע. ואני שרה לי לעצמי את השיר „Ave Marie” מאת גונדר בלהש ולאט-לאט. (ודאי ידוע לך שיר זה).

רב תודות על ההעתקות משירי גֶּטָה. השיר „Die berechtigten Männer” הוא באמת יפה, אף-על-פי שמעצמי לא הייתי שמה לבי אליו. הן יש אשר אנהנו נותנים להשפיע עלינו פעמים גם מיפי איזה דבר. הייתי מבקשך להעתיק למעני בהודמנות גם את השיר, קברו של אנקריון.

לפני ימים מעטים קראתי בספר מדעי על מסע־הצפרים, שעד היום הוא עוד לוטה בערפל סודי. הבקן הבחינו מתוך התבוננות, כי מינים שונים של עופות, השונאים אחד את השני שנאת־מות ונלחמים וטורפים איש את חברו, נוסעים יחד מתוך רעות משותפת במסעם הגדול על פני הים לארצות־הדרום. בימות ההורף באים למצרים מהנות גדולים של צפרים, המחשיכים את השמים כעננים, ובתוך המחנות האלה, בינות לצפרים הדורכות, כמו הנץ, הנשר, הפֶּרַס, הינשוף, נוסעות אלפי צפרי־זמר קטנות, כמו העפרוני, תרנגולין־הזהב, הזמיר, מבלי כל מורא ופחד. כנראה, שבמסעם שוררת, איפוא, שביתת־מלחמה אלוהית: ("trêve de dieu"). כולן שואפות לאותה המטרה המשותפת ונפלות יחד מתוך עיפות על חוף הנילוס למען התפלג שוב למינים ונועים. ולא עוד, אלא הבחינו, שבמסע זה על פני הנחל הגדול, נושאות על נביהן צפרים גדולות צפרים קטנות מהן. כך ראו מחנות של ענורים, עוברים במסעם ועל כתפיהן צייצו צפרי־זמר קטנות. האין זה נפלא?

...לפני ימים אחדים נליתי לי בקובץ של שירים מאת הוגו פון הופמנסטל (*). קובץ שבכללו חסר־טעם הוא וממולא תערובת משונה, שיר אחד קטן, המשורר הזה בכללו אינו לפי טעמי. מוצאת אני, כי נוהג הוא סלסול במלותיו, כותב דברים רק כדי להפליא, אינו ברור — ואני, פשוט, לא אבין את אשר הוא אומר, ואולם השיר הזה מצא חן בעיני מאד ועשה עלי רשם עז של שירה. הנני שולחת אותו אליך בזה, אולי ישמח את לבך.

בימים האחרונים אני שקועה בספרי ניאולוגיה. את בודאי הושבת שזו תורה יבשה היא. זו היא טעות. אני קוראה בספרים האלה כמתוך התלהבות ומלוי־תאווה. תורה זו מרהיבה את האופק הרוחני יותר מאשר כל מדע אחר. על ידה רוכשים תמונה שלמה ומקיפה מן הטבע, הייתי מספרת לך הרבה בענין זה, אבל לזה דרוש, כי נדבר בינינו בלכתנו יחד בשעות שלפני־הצהרים בנאות־זידאָנדה או בלוותנו אשה לרעותה פעמים אחדות לאור־הירח אל בתינו... מה את קוראה? מה עם אנדת־לסינג? אני רוצה לדעת מבל אודותיך. כתבי, אם אפשר, תיכף באוהה הדרך, או לפחות בדרך הרשמית מבלי להזכיר את המכתב הזה, בחשאי

(* "לפנות בקרי" מאת הוגו פון הופמנסטל.

אני כבר מונה מספר לשבועות עד אראך שוב אצלי. זה יהיה ודאי
מיד לאחר ראש-השנה — הלא?

מה כותב קרל? מתי תשובי לראותו? דרשי בשלומו אלפי פעמים
בשמי. אני מחבקתך ולוחצת את ידך באון. סוניטשקה אהובתי החביבה!
כתבי במהרה והרבה.

שלך

רוזה

ברסלו 24/11 1917.

...טעות היא בידך אם תחשבי, כי לכתחילה אני מתנגדת אל
המשוררים המודרניים. זה לפני חמש-עשרה שנה בערך, שקראתי את
דהמל בהתלהבות — איזה דבר הכתוב בפרוזה — על-יד מטת-המות של
אשה אהובה — איני זוכרת היטב את הפרטים — והדברים הלהיבוני מאד.
את פֶּנְטֶסוֹסִי של ארנן הולין יודעת אני עוד עתה בעל-פה. האביב של
יוהן שלף הרהיבני אז. ואולם אחר-כך חזרתי מכל זה לאחור, ושבתי אל
נָטָה ואל מִרִיקָה. את הופמנסטל לא אבין, את ניאורני לא אדע. אמת
היא, בנוגע לכולם יראה אני קצת את השליטה הנפלאה והשלמה שיש
להם על הצורה, על אמצעי-הבטוי השירתי, ורק שחסרים הם באותה שעה
השקפת-עולם גדולה ונאצלה. הקרע הזה מעורר בנשמתי הד של איזה
קול עמום ומבולע עד שעל-ידי-זה נעשית לי כל הצורה היפה רק להעויה
משונה. על פי רוב הם חוזרים ונותנים לנו נדנודי-הוח נפלאים, ואולם
נדנודי-רוח בלבד אינם מצטרפים עוד לחשבון של נשמת-האדם.

סוניטשקה, הערבים עתה מלאים קסם מרובה כל-כך, כאלו היתה
עונת-האביב. בשעה הרביעית אני יורדת לתוך החצר. הדמיונים כבר רובצים
על הארץ, ואז אני רואה את כל הסביבה האיומה מעולפה בצעיף סוד-
העלטה, ואולם השמים מאירים עוד בתכלת צלולה וזכה וירח של כסף בהיר
צף על פניהם. בשעה זו אני רואה, והנה במרומים אשר על החצר נוסעים
באלכסון מאות מאות עורבים, צפופים ונבדלים איש מאחיו, לבוא אל
השדות, כל אחד אל עץ-השנה שלו ללון שם הלילה. נוסעים הם במשק-
כנפים מלא הרחבת-הדעת וקוראים איש לאחיו קריאות נפלאות — שהן שונות
כל כך מן הקרא' החד, שהם משמיעים ביום, כשהם עוטים מלאי-חמם אל
השלל ומבקשים טרף. עתה נשמע הקול והנה הוא מבולע ורך, קול-של-
גרון עמוק, והוא עושה עלי רושם כקולו של כדור-מתכת קטן, ובשעה

שרבים מהם מגרגרים בנרון ומפליטים חליפות את קו — קו' זה, גרמה לי, כאילו הם מצחקים זה עם זה ומשליכים זה אל זה כדורי-מתכת, והכדורים עפים בתוך האויר בתבנית קשת נטויה. אין זאת, כי אם מפטפטים הם עתה איש באזני אחיו ומספרים על דבר מוצאותיהם וקורותיהם הקטנות והגדולות במשך היום... נראים הם בעיני פתאם כאילו היו כבדיראש ומהונגנים ביותר, בשעה שהם עוזרים בכל ערב על פני מסלולם הסלול לפניהם ועל-פי ההרנל שלהם, ואני מרנישה בעין יראת-כבוד בפני העופות הגדולים האלה, ראשי נשא למעלה ואני מביטה אחריהם עד עבור האחרון. אחר-כך אני מתהלכת בעלטה אנה ואנה ואני רואה את האסירים, העושים עוד את עבודתם בחפזון בתוך החצר, נודדים כצללים לא ברורים ממקום למקום, ואני שמחה כי אני בעצמי לא אראה — ואני יחידה כלי, חפשית כלי לחלומותי ולאותו החוט שד ברבת-השלום הנעלמה, אשר ביני ובין מהנה העורבים מלמעלה — ולי טוב כל-כך בתוך האויר הרך הזה, אשר עינו כעין אויר האביב, אז יעברו האסירים שנים-ישנים, כאנשי-צבא, עם הסירים הכבדות (מֶרְק־הערב!) בעכרם את החצר לבוא אל הבית פנימה, כעשרת זוגי-אנשים זה-אחר-זה, ואני הולכת אחריהם באחרונה, בחצר, בבתי-הכלכלה, יכבו מעט מעט הנדות, אני נכנסת אל הבית פנימה, הדלתות תסגרה על מסגר פעמים וגם על הבריחים — היום בא אל קצו, אני מרגישה עצמי כל-כך טוב דמרות הכאב על הנס, הן היה אני בעולם-החלומות זה, אשר בו הוא לא-מת כל-עיקר, למעני הוא עוד חי ואני מתייכת לקראתו בהרהרי בו.

סוגיטשקה, היי שלום, אני שמחה מאד לבואך, כתבי נא במהרה, —
לעת-עתה באופן רשמי — גם זה טוב — ואחר-כך בהודמנות.

אני מהבקתך, שלך

רוזה.

ברסלו, אמצע דצמבר 1917.

...שנה עברה למן היום, שקרל אסור בלוקו, בחדש הזה הרהרתי הרבה פעמים בדבר — ולפני שנה בדיוק היית אצלי בורנקה והבאת לי את אילן הלידה היפה... בשנה זו הזמנתי לי פה את האילן, אבל אילן נובל הביאו לי חסר-ענפים, אין להשוותו אל זה של אשתקד, איני יודעת איך אוכל לשים עליו את שמונת הנרות, שהשנתי לי, זה יהיה לי הג-

הלידה השלישי בבית-הסתר, ואולם אל נא תחשבי את הדבר לטריני
יותר מדי. אני שלזה וערה כמאז. אתמול שכבתי ערה עת רבה — לעולם
איני יכולה להרדם לפני השעה הראשונה, ואולם מוכרהה אני לעלות על
המטה בשעה העשירית — ואני הולמת בשעות כאלה חלומות שונים בהשכה.
אתמול חשבתי כך: מה נפלא הוא, כי היה אני תמיד בשכרון של שמחה —
בלי שום סבה מיוחדת לזאת. ככה אני שוכבת, למשל, פה בתא האפל
על גבי מצע קשה כאבן, מסביב לי בבית שפוכה דממה של חצר-מות,
כגהוג, והאדם נחשב בעיני עצמו כאילו הוא שוכב בקבר. בעד החלון
נופל על-פני התקרה אור חוזר של העששית, הדולקת לפני בית-הסתר
כל הלילה. מעת לעת תשמע בקול עמום המית רעש רחוקה של איזה
מסע ממסעי מסלת-הברזל, העובר לפני הבית, או ישמע מקרוב מאד,
מתחת לחלונות, קול אנשי-המשמר בהיותם מנעכעים ומשתעלים, בשעה
שהם צועדים בנעליהם הכבדות צעדים אחדים לאטם, כדי להניד קצת את
רגליהם הקופאות. החול חורק תחת רגליהם כמו באפס-תקוה, עד שכל
הריקניות ואפסות-כל-מוצא בוקעות משם ונכנסות אל תוך הטחב של
הלילה האפל, ואני הנני שוכבת יחידה ודוממה, מעולפה במטפחות השחורות
והשונות האלה של השכה וקוצר-רוח ומאסר וחורף — בשעה זו רופק בי
לבי מתוך איזו שמחה פנימית, שאיני יודעת ואיני משיגה מה היא,
והיתה כאילו קרן-שמש מזהירה עברה על פני נהד-שא פורח, ואני
שוחקת מתוך העלטה אל מול פני החיים, כאלו הייתי יודעת איזה סוד
מלא-קסם, אשר יכחיש את כל הרע ואת כל העמל ואשר יהלך רק
בתוך בהירות ואושר, ובשעה זו אני מבקשת בעצמי את הסבה לשמחתי
ואיני מוצאת שום דבר, ואני מוכרהה לשחוק עלי בעצמי, כמדומני, שהסוד
הזה אינו אלא החיים בעצמם; השכת הלילה העמוקה יפה ורכה כקטיפה —
אם רק יכולה העין להביט לנכון, וגם מתוך חריקת החול תחת צעדי
אנשי-המשמר, המתונים והכבדים, עולה שיר קטן ויפה על החיים — אם רק
יודעת האוזן לשמוע לנכון, ברגעים כמו אלה אני מהרהרת על אודותיך,
הפצה הייתי למסור לידך את מפתה-הקסמים הזה למען תראי תמיד,
ובכל מיני המצבים, את היפה, ואת החיים בצהלתם ולמען תהלכי גם
בתוך המהומה והרעש כהלוך על פני שדות אורים, ואין כוגתי, חלילה,
לכלכלך בסגפנות ובשמחות-חיים מדומות, מאחלת אני לך את כל
התענוגים המוחשיים, ואולם הפצה הייתי להוסיף לך על אלה גם את

הערנות הרוחנית, הפנימית, הבלתי-פוסקת, למען תשקט בי רוחי בראותי
אותך מהלכת על פני החיים עומה מעיל רקום-כוכבים, אישר ינן עליך
בפני כל הקטנות, האפסות והשפלות.

בפרדס שטיגליף לקטת לך אגודת גרגרים שחורים ונרדיים-סגוליים.

- הנרגרים השחורים ודאי לוקמו מן התולונדר — גרגריו תלויים בקבוצות
מלאות בין קצות-עלים, הדומות לנוצות; בודאי תדעי אותם; או אולי
מעם השומנית נקטפו; קבוצות-גרגרים ישרות עם עלים קטנים מאדכים
וצהובים, והגרגרים הנרדיים-סגוליים ודאי מעם העונדר הקטן הם; הם אמנם
אדמדמים, אבל בעונה מאוחרת זו בשלים הם כבר יותר מדי, ודומים
להיות סגולים — ורודים, עליהם דומים לעלי-ההדס, קטנים הם, מהודדים
בקצותיהם, ירוקים-כהים, כהלכת-העור להם מלמעלה ולמטה הם מהוספסים.
סוגישה, היודעת את את ספרו של פלטן „Die verhängnisvolle
„Gabel“? התוכלי לשלחו לי, או להביאו אתך? קרל הזכיר פעם, שהוא
קרא את הספר הזה, שיריו של גיאורגי יפים הם. עתה יודעת אני מנין
לך החרוז: „ובינות לאישת הקמה המאדימה“, שהיית רגילה להזור עליו
כפעם בפעם בלכתנו על פני השדות, היכולה את להעתיק לי בהודמנות
את השיר „Amadis“, החדש? אני אוהבת כל-כך את השיר הזה — מובן
הודות למנגינתו של הוגו וולף — אבל הוא איננו אתי פה, הממשיכה את
לקרוא את אנדט-לסינג? אני שבתי לקרוא בתולדות המטריאליסמוס של
לנגה, ספר זה בכהו לעוררני תמיד ולהדש את רוחי, הפצתי מאד, ישנם
את הקראי בו פעם.

הוי, סוגישקה, מכאוב חד מצאני פה. אל תוך החצר, שישם אני
משיילת, באות לפרקים עגלות מקרב מחנה הצבא, והן טעונות שקים או
אדרות ישנות של ההילים או כתנות, ועליהם נראים לפעמים גם כתמידים.
את ההפצים האלה מורידים פה מעל העגלות ומחלקים אותם בין האסורים,
בכדי שיטליאו אותם ויתקנום, ואחר-כך הוזרים ועומסים אותם על גבי
העגלות, כדי להזיזם אל מערכות-הצבא, באחד הימים האחרונים באה
עגלה כזו, והיא היתה רתומה הפעם לא לסוס, כי אם לשור-בר קטן.
חיה זו ראיתי עתה מקרוב בפעם הראשונה, השורים האלה רהבי-בשר הם
והוקי-מתנים יותר מן הבקרים שלנו, ראשיהם שטוחים קצת וקרניהם נטויות
ושטוחות גם הן, באופן שראשיהם דומים יותר אל ראשי הצאן שרנו,
והם שחורים לגמרי ועיניהם רכות וגדולות. באים הם אלינו מרומיניה, כי

היו לנו לשלל-מלחמה... ההילים, המנהיגים את העגלה, מספרים, כי רק ביגיעה רבה מאד עלתה להם לצוד את החיות האלה, הרנילות כל-כך לחרוזת, כדי לעשותן להיות מושכות בעול, מכות גדולות ואכזריות מאד הוכו, עד שנתקים בהם באמת המאמר: *וַיִּקְטְלֵם*. בערך מאת חיות כארה נמצאו עתה פה בברסלו לברדה, ולא עוד, אלא שהחיות האלה, שהיו רנילות אל המרעה השמן ברומיניה, אין נותנים להן עתה את טרפן אלא במדה זעומה מאד. מתעמרים בהן ביד חזקה לכל סבל ולכל משא כבד, באופן שהן הולכות וכלות לעינינו במהרה. — ובכן: לפני ימים אחרים באו עגלות טעונות שקים, והמטען רב וגדול מאד וגערם עד למעלה, עד ששוריהבר נלאו ממשוך ומעבור את השער, ולא יכלו לבוא אל תוך ההצר. החיל ההולך עם העגלה, אדם גם ומנושם, התחיל להכות בקצהו העב של שוטו על גבי החיה באכזריות שפוכה, עד שהמשיחה התרנזה מאד והוכיחה אותו בדברים, ושאלה אותו אם אין בלבו קצת חמלה על החיות? — הן גם עלינו בני-האדם אין לאיש שום חמלה, ענה החיל בשחוק רע והוסיף להכות בכח גדול שבעתים מבראשונה, החיות משכו סוף-סוף ועברו את ההר. ואולם אחת מהן זבה זוב דם... סוגיטשקה, עורו של שוריהבר הקטן הן היה למשל בגונע לקשיו ועָביו — והעור הזה היה קרוע! החיות עמדו אחר-כך דוממות ועיפות מאד בעת שפרקו את המטען, ואחת מהן, זו שזבה דם, הביטה נכחה בעיניה הרכות והשחורות, ופניה השחורים היו להם רוישם כמו ילד המתאפק מבכי, הפנים היו באמת פנים של ילד בשעה שיסרו אותו קשה והוא אינו יודע בשביל מה ועל-מה ולמה, ואינו יודע איך להמלט מפני היסורים ומפני הכח הגס... ואני הנה עמדתי למעלה-למעלה והחיה הביטה בי, והרמעות התחילו זולגות מעיני — והרמעות היו הדמעות שלה. גם על אח נאהב לא יוכל לב אדם לפרפר יותר משפרפר לבי בתוכי ממכאוב ומאפס-אונים על דבר היסורים האלה בלחש... מה רחוק הכל, אין עוד שדות-המרעה הנרחבים של רומיניה! ושם היתה השמש זורחת אחרת, הרוח היה מנשב אחרת, ואחרים היו גם קולות הזרוז המילודיים של הרועים, ופה — עיר זו, הזרה האיומה, הרפת המהניקה, השחת המעופישה, המעוררת נועל, הבלולה בקש נרקב; האנשים הזרים האיומים ואתם — המכות, הדם הזב מן הפצעים... הה, שורי, הה, אחי הנענה היקר, הנה אנו נצבים שנינו פה חסרי יכולת כל-כך ואלמים, ואחים הננו לכאב, לחסר-היכולת ולכליון-הגפש. — ובינתיים והאסירים

סבו על הענלה, פרקו מעליה את השקים הכבדים ויסחבום אל הבית פנימה.
ואולם אותו היל תחב לו את שתי ידיו לתוך כיס־מכנסיו, התהלך בפסועות
נסות על פני החצר, היך ויצפצף לו בנחת זמר־שוקים — ולנגד עיני
חלפה ועברה כל המלהמה הנפלאה...

כתבי במהרה, אני מהבקתך, סוניטשקה.

שלך, רוזה.

סוניושה הביבתי, ואת היי שלוה ורעננה על אף כל אלה. כך הם
החיים וכך צריך לקחתם; בבטחון, בלי יאוש ובבתיצהוק על השפתים —
ולמרות הכל.

ברסלו, יום 14/1. 1918.

סוניטשקה הביבתי!

ימים הרבה כבר לא כתבתי לך! דומה עלי, ירחים עברו מאז,
וגם כיום לא אדע עוד, אם את בברלין, אבל אני מקוה, כי טורי אלה
עוד יגיעוך ליום־הולדתך. בקשתי את מתילדה לשלוח לך בשמי אנודת־
אורכידיאות, והנה היא שוכבת בבית ההולים, המסכנה, ולא תוכל למלא
את בקשתי. ואולם הן יודעת את כי בכל נפשי ורוחי אני אתך, ורוצה
הייתי לעטפך כולך ליום הולדתך בשלל־פרחים: באורכידיאות אשר צבע
הלילה להן, בפרחי־אירים לבנים, בקינטות המפיצות ריחות הריפים ובכל
אשר יש להשיג, אולי אזכה לשנה הבאה*) להגיש לך את פרחי בעצם
ידי ולטייל אתך בנן הבוטני ועל פני היסדות, מה יפה יהיה אז! מעלות
היום, האויר מורה בתוך איזו נשימת אביב קלילה ורעננה, ומלמעלה,
מבינות לעבים עבות ולבנות כל־זן־החלב, מציצים שמים מכחילים, ואנקורים
מציצים בעליוות — אפשר לחשוב כי שלחי אדר היום, אני כבר שמחה
כל כך לקראת האביב, זה האחד אשר לא נשבעהו כל ימי חיני
ואשר בכל שנה ושנה עוד נוסף לאהבו ולהוקירו יותר ויותר, התדעני,
סוניטשקה, כי התחלת האביב בעולם האורגני, זאת אומרת ההתעוררות
לחיים, מתחילה עתה בתקופת שבת מבלי להמתין לאביב אשר בלוח.
בשעה זו, שלפי הלוח אנו עומדים בה בראשית החורף, נמצאים אנו באמת
בקרקרה האסטרונומית היותר גדולה לשמש, ולעובדה זו פעולה סודית
כל־כך על כל החיים, עד שגם על פני הצי־הכדור הצפוני שלנו, המעולף
בשלג־החורף, מתחיל כבר מתעורר לחיים, כבמטה קסמים, כל עולם

*) כעבור שנה, בסיו לינואר 1919, נרצחה ה. ל. יחד עם קרל ליבקנבא.

הצמחים ובעלי החיים. פטוריה הציצים מתפתחים והרבה בעלי חיים מתהילים
כבר בפריה ורבייה. לפני ימים מעטים קראתי באחד מספריו של פרנס,
כי היצירות המדעיות והספרותיות המעולות ביותר אשר ליוצרים המפורסמים,
הלות בהרשי כסלר-טבת. גם בהיי בני האדם תהיה, איפוא, תקופת-טבו
כרנע מכריע ותביא זרמי חיים חדשים. ואף גם את, סוניטשקה, פרוז
מיטבים את, שעלה ופרה בעצם השלג והכפור — ומשום כך כמו רועדת
את מצנה כל ימי היך ואת מרגישה עצמך כורה בהיים והנך זקוקה לטפול
מיוחד...

על רודן, ששלחת לי להג הרידה, שמחתי עד מאד והייתי מביעו:
לך את תודתי תיכף ומיד אילו לא אמרה לי מתלדה, כי בפדנקפורט
את, מה שמשך את לבי ביחוד הוא הושו את הטבע וחרדת קדשו לפני
כל עשב בשדה. אדם נפלא היה זה, כנראה; נלוילב, טבעי, מלא על
כל גדותיו את ההום הפנימי ואת אצילות-הנפש, הוא מזכירני בכל און
זורם, המצא חן בעיניך ספרו של ברודקורן? או אולי קראת בו מכבר?
רומן זה פעל עלי פעולה עצומה; ביחוד מלאים תאוריה-נוף כח פיוטי רב,
לברודקורן נדמה, כנראה, כמו לדייקוסטר, כי על פני ארץ-פלנדורן
עולה השמש ושוקעת באופן הרבה יותר יפה מאשר על פני כל התבל
כולה, אני מוצאת, כי לכל הפלמים יש יחס של אוהבים לאהובה לארצנו
הקטנה, הם מציירים אותה לא כמו כבת-ארץ יפה, אלא ככלה צעירה
ומזהירה, וגם בסוף הטרגיה-עמום מוצאת אני קרבת-צבעים עם התמונות
הגרנדיוזות שב, טיל איילנשפיגלי, כך, למשל: ההרס הגמור של בית-
הבושת, האין אף את מוצאת, שהספרים האלה בקולורית שלהם מזכירים
לגמרי בקמברנדט: כהות-הצבעים אשר לתמונות, כשהיא מעורבת בטון גוצין
של זהב עתיק; הריאליות היבשה מאד בפרטים ועם-כל-זה ספירה
פנטסטית-אנדית.

קראתי ב, ברלינר טגבלטי, כי בבית הנכות שעל שם פרידריך תלויה
תמונת טיץן חדשה, הכבר ראית אותה? אני מודה בנלוי, כי טיץן אינו
מידידי; לגבי דידי הוא יותר מדי חלק וקר, יותר מדי אמן במלאכתו --
סלחי לי, אם תראי בזה עלבון של, הוד-כבוד-המלכות, ואולם אני איני
יודעת אלא את הרגשתי הפנימית, ואף-על-פי-כן הייתי מאושרת אילו יכולתי
לבוא עתה אל המוזיאון לראות את פני האורח החדש, הראית כבר גם
את עזבונו של קופמן, שכל-כך הרבו לדבר בו?

אני קוראה כיום מחקרים ישנים על שקספיר משנות השישים והשבעים, כשהיו עוד שוקלים וטרים הרבה בגרמניה בפרובלימה שקספיר. אולי תוכלי להשיג למעני מן הספרייה הממלכתית או מספרייה-הר"י כסטנ: קליין, תולדות הדרמה האיטלקית: שאק, תולדות הספרות הדרמטית בספרד; גרבינוס ואורליצי על שקספיר? ומה דעתך על שקספיר? כתבי במהרה! אני מחבקתך ולוחצת ידיך בחום. היי עליזה ורעננה על אף הכל. סוניטשקה אהובתי, להתראות!

אימתי את הושבת לבוא?

סוניטשקה, עשי נא למעני ושלחי למתילדה בשמי יקנאות. אני אשיבן לך בהיותך פה.

שלך

רוזה.

ברסלו, 24/3. 1917.

סוניטשקה הביבתי, ימים רבים כבר עברו ואני לא כתבתי לך — וכמה פעמים הרהרתי בך במשך הימים האלה! חליפות-העתים נוזלות ממני לעתים את החשק לכתוב... אילו יכולתי להיות עתה אתך יחד, ואגב טיול בשדות לפטפט, די אזמניפוס רפוס, היה זה בשבילי חסד ואמת, ואולם לדבר זה אין כל תקוה לעת-עתה. ערעורי נדחה לגמרי על-ידי תיאור מפורט של רועילבי ואי-הודי-לטוטב, ואף ההצעה, כי תנתן לי חפשה קצרה, נדחתה אף היא, עלי להכות, איפוא, עד אשר ננצח את כל העורם.

סוניטשקה, אם עוברים ימים ואני איני מקבלת כל ידיעה ממך, היה הנני בהרגשה, כי הנך מתרוצצת שם גלמודה ושוממה באי-מוחה וכרוגה, כעלה זה, שהרוח נשלו, ודבר-זה מסב לי צער וכאב, הביטי וראי, הנה ממשמש האביב ובא, ובשדות יש כבר לראות הרבה ולשמוע הרבה! הרבי נא לצאת; השמים כל-כך מענינים עתה וחליפות להם בענניהם, הטסים ללא-מוחה, והאדמה מה יפה היא בודאי בתוך תמורת-האורות הלזו, הרוינא מבטך בכל אלה גם בניני... האביב — זהו היחיד והאחד, שלא יהיה לנו למיותר בחיים, והוא שומר בקרבו תמיד את תן-הדושו ואת אמונו, והנה עליך ללכת בהחלט אל הגן הבוטני למען הודיעני דבר, בשנה זו מתחזה, כנראה, דבר מיוחד במינו: כל הצפרים חזרו ובאו אלינו הישטא בחודש אהר, או חודש ומחצה במקרה, הזמיר היה כבר פה בעשירי לאדר; מניע-הצואה, שדרכו לחזור רק בסוף ניסן, כבר השמיע קול-צחוקו בהמשה

עִשָּׂר לַחֹדֶשׁ; וְאִף גַּם הַפִּירֹל, הַנִּקְרָא צִפּוֹר שֶׁל הַנְּהַשְׁבוּעוֹת וְאִינוֹ
חֹזֵר לְעוֹלָם לִפְנֵי אִיִּר, כִּכֵּר פֶּרֶט פֶּה עַל פְּנֵי קוֹלוֹ-הַלִּילוֹ לִפְנֵי שְׁבוּעַ
בְּדַמְדוּמֵי-שֶׁחַר! אֲנִי שׁוֹמֵעַת אֶת כֻּלָּם מֵרַחֵק, מִגֵּן בֵּית-הַמִּשְׁוֹנָעִים. לֹא אוֹכֵל
לְבַרֵּר לְעִצְמִי כֻּלָּל אֶת תְּשׁוּבַתֶּם הַמִּקְדִּימָה, וְרוֹצֵה הַנְּנִי לְדַעַת, אִם יֵשׁ לְרֹאוֹת
כִּדְבַר הַזֶּה גַּם בְּמָקוֹם אַחֵר, אוֹ רַק אֵינִי-וְאוֹת, כִּי בֵּית-הַמִּשְׁוֹנָעִים בִּלְבַד
זָכָה לְכֶךָ... לְבִי, אִפּוּא, אֵל הַגֵּן הַבוֹטָנִי, סוֹנֵיטְשֶׁקָה, אֲבָל בְּעֶרְךָ בְּשַׁעַת-
הַצְּהָרִים בַּיּוֹם שֶׁמֶשׁ וְהַטֵּי אוֹזֵן וְהַקְּשִׁיבִי וְתוֹדִיעֵינִי. דְּבַר זֶה הוּא לִי, אֲנִי
עֲנִינִי לְתוֹצְאוֹת הַמַּעֲרָכָה בְּקִמְבְּרִי, הַדְּבַר הַחֲשׁוֹב בְּיוֹתֵר עָלַי אֲדַמּוֹת— עֲנִין
הַנוֹגֵעַ עַד לְבִי.

מָה יִפּוֹת הֵן הַתְּמוּנוֹת אֲשֶׁר שִׁלַּחְתָּ לִּי! עַל רֵמְבֵרְנֵדֵט הֵן אֵין
לְהוֹסִיף מֵלָה. בְּצִיּוּרוֹ שֶׁל טִיֶּצֶן הַדְּהִימִנִי יוֹתֵר הַסּוֹס מֵאֲשֶׁר רוֹכְבּוֹ. שַׁעַר
לֹא שַׁעַרְתִּי מֵעוֹלָם כִּי יֵשׁ לְבִטָּא אֲצִילוֹת מְרֻבָּה כֹּל-כֶּךָ וְאוֹן-שְׁלִיטִים
נֶאֱמָן בְּבַעַל-הַיִּים, וְאוֹלָם הַיִּסְפָּה— הַיִּפְּהָ עַל פְּנֵי כָל הַיּוֹא תְּמוּנַת הָאִשָּׁה
בְּצִיּוּרוֹ שֶׁל בְּרִטְלוֹמִיז דִּי-וִינִיצִיָּה (וְאוֹתוֹ לֹא יָדַעְתִּי כָל עֵיקָר), אִיזָה שֶׁלֹּל-
נוֹנִים, אִיזוֹ עֲדִינּוֹת בְּצִיּוּר, אִיזָה קֶסֶם טְמִיר בְּאֲרֶשֶׁת-הַפְּנִים! אִשָּׁה זֹו מַעֲלָה
בּוֹכְרוֹנִי, בְּדֶרֶךְ לֹא בְּרוּרָה לִי, אֶת מִזְנֵה לִיזָה, שֶׁפַּע הַיִּים וְאוֹר הַכְּנֶסֶת
לְהוֹךְ מִיֶּצֶר-כֻּלָּאֵי עִם הַתְּמוּנוֹת הָאֵלֶּה.

אֶת סִפְרוֹ שֶׁל הַנְּסִיכָן* עָלֶיךָ לְשִׁמּוֹר, צַר לִי עַל שֶׁכֵּל סִפְרוֹ
אֵינֶם בִּי דִינּוֹ, אֲנִי הֵייתִי נוֹתֵנָת אוֹתָם לְךָ וְלֹא לִידֵי אַחֵר, הַקְּבַלְתָּ אֶת
שֶׁקְּסִפִּיר? מָה כּוֹתֵב קֶרֶל; אֵימַתִּי תְּשׁוּבִי לְרֹאוֹתוֹ? דְּרֵשִׁי אֶלְפִי פַעֲמִים
בְּשִׁלּוֹמוֹ בְּשִׁמִּי וְאִמְרִי לוֹ: „Ça ira” — וְעַל אִף הַכֹּל! וְהִי רַעֲנָנָה וְעִלְיָה;
שִׁמְחֵי עַל הָאֲבִיב: בְּפֶא נְבִלָה שֶׁתִּינּוּ יְהִד, אֲנִי מֵהַבְּקֶתְךָ, הַכִּיבֵתִי; כִּהְנִי
פַּסַּח שִׁמְחֵ! גַּם לִילְדִים הַרְבֵּה שִׁלּוּמִים! שֶׁלְךָ

רוֹזָה.

בְּרֶסֶל, 2/5 1918.

...אֶת קֶנְדִּירִי וְהַנְּסִיכָה אוֹלְפֶלְדֵטִי קִרְאתִי וְשִׁמַּחְתִּי עַל שְׁנֵיהֶם גַּם
יְהִד. קֶנְדִּירִי נִדְפַס בְּהוֹצָאָה יִפְהָ כֹּל-כֶּךָ עַד אֲשֶׁר לֹא מֵלֵאנִי לְבִי לְהַתּוֹךְ
אֶת דְּפִי-הַסֵּפֶר, וְאִקְרָאָהוּ כִכָּה. וּמֵאַחַר שֶׁהַסֵּפֶר נִדְפַס בְּהַצְּאִי-גְּלוֹיוֹנוֹת הַיּוֹ
הַדְּבַר אֲפִשְׁרֵי בְּנִקְלָה. צְרוּף אִיוֹם זֶה שֶׁל כָּל עֲנוּיֵי-הָאָדָם הִיָּה עוֹשֶׂה עָלַי
לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה רוֹשֵׁם שֶׁל תְּמוּנַת-עוֹעִים לֹא-כִנָּה— וְהִנֵּה עַתָּה הַכֹּל רִיאָלִי

* דִּיר הַנֶּסֶם דִּיפְנֵכָה, הַנוֹכַח לְעִיל.

כל-כך... סוף-סוף נודע לי גם מאין בא הבטוי: „mais il faut cultiver notre jardin“, שאני עצמי כבר השתמשתי בו בהודמנות. הנסיכה אולפלדטי — זהו דוקומנט מענין, הישלמה לשל גרימדהוסן... מה שלומך? האין את טועמת מטעם-האביב? תמיד שלך

רוזה.

כרסלה, יום 12/5 1918.

סוניטשקה, מכתבך הקטן כל-כך שמחני, עד אשר אני רוצה למהר ולענות לך עליו. התראי, אפוא, כמה עונג והתלהבות הביא לך הבקור בגן-הבוטני! ומדוע אינך עושה לך את העונג הזה כפעם בפעם?! ואף גם אני נהנית מעט מבקורך בתארך לי עד מהרה את רשמך בצבעים כל-כך המים ואורים — היי בטוחה בזה! כן, יודעת אני את הנבטים אשר צבע האדם להם של האורן הפורה! יפים מוטל כל-כך בספק, כמו כל אשר עומד בעצם הפריחה, ואין מאמינים כמעט למראה העינים. הנבטים האדומים האלה הם נצני-הנקבה, ומאלה מתהוות את-ר-כך הצנפות השתורות והכבדות, הפונות בהגמלן ונתלות למטה; וְלֹאֲרֹן גם נצני-זכר צהובים, המפודים את אבק הזהב. — פִּטְוֹרְיָה — אילן זה לא ידוע לי. את כותבת כי הוא ממשפחת השטה, האם מפני שגם לה עלים מנוצים ונצני-קטניות כמו לאותו אילן, המכונה „שטה“? ודאי ידוע לך, כי עץ זה, הנקרא כך בפי העם, אינו בעצם שטה אלא „רוֹבִי־נִיָּה“. שטה אמיתית היא, למשל, המימוזה. זו פורחת בנצנים אשר עין-הגפרית להם וריחה מטכר, ואולם איני מתארת לי, שזו פורחת לה בברלין, כי צמח טרופי הוא זה. באַוֶּקְסִיז בקוֹרְסִיקָה ראיתי בהודש כסלו על פני מנרש-העיר מימוזות נפלאות פורחות; אילנות ענקיים... פה ניתן לי, לדאבוני לראות את ירקות האילנות רק מרחוק, מבעד חלוני, ורק את צמרותיהם אני רואה מעבר לחומה. אני מתאמצת למינס על-פי מראיהם הכללי ועל-פי טוֹן הצבעים — וכפי הנראה, שלרוב זה נכון. לפני ימים מעטים הביאו הלום לתוך הבית ענף שבור, שנמצא במקרה, ויעורר במראהו הנפלא התלהבות כללית. היה זה ענף מעץ-המִלָּה, שהראיתו קך ברחוב בנאות זידאָנדה שלי, כשהוא עומד מזוין כלו בחבילות פירותיו הקטנים, הורודים-הירוקים-כהים; התזכיר עוד? — בחודש מאי היה זה, ואת נמשכת בכל לבך למראה הפנטסטי הזה. פה מתנודדים בני אדם עשרות בשנים ברהובות הנטועים עצי-מילה ולא השגיחו

עוד עד היום מהדמות לאילן זה בלבולבו... ואותה קהות-החושים רגילה
נמ כיחם לבעלי-חיים. בעצם הדבר הריהם תושבי-הכרכים פראים פשוטים
וגסים.

ואצלי, להפך, מקבלת כל ההשתתפות הפנימית הזאת עם הטבע
האורגני — en dépit de l'humanité — צורות חולניות כמעט, וזה קשור ודאי
במעמד-עצבני. למטה מהלוני דגדוג הונות ומלטו אפרוח אחד — שלשת
האחרים ודאי אברו. והאפרוח יודע כבר לרוץ היטב. השמת לבך באיזה
אופן מצחיק רצות ההונות? — פסיעות קלות, קטנות, מדלגות ועוברות. לא
כמו האנקור, המקפץ בשתי רגליו. וגם להתעופף הוא יודע כבר, אבל
את מזונו — תולעים, חרקים וכו' — לא יוכל עוד למצא לו, וביחוד בימים
הקדים האלה. וכך הוא יוצא מדי ערב בערב ובא לפני חלוני למטה,
ומצייץ בקול-נכאים — ועד ארניעה מופיעים שני הזקנים והם נענים לו
ב,הואיד — הואיד' — מלא דאנה וכאב, ואחר-כך נחפזים הם במהירות אנה
ואנה, מחפשים כמיואשים למען מצוא עוד בשעת הדמדומים והקור משהו
למחיה, ואחר הם קרבים אל השוכב הקובל ותוחבים לו לתוך מקורו מכל
אשר מצאו. מעשה זה חוזר ונשנה עתה מדי ערב בערב בשעה השמינית
ומחצה, וכשמתהיל אותו צפצוף-נכאים מתחת לחלוני ואני מביטה ורואה
באי-מנוחתם ודאגתם של ההורים השנים, אז תוקף עלי, במובנם הפשוט
של הדברים האלה, מהיץ-לב, לעזור להם נמנע ממני, כי ההונות פחדניות
הן, וכשוורקים להן פתות-לחם הן בורחות — ולא כיונים והאנקורים, הרצים
כמו כלבים, ואני מיסרת את-עצמי ללא תכלית ומדברת אל לבי, כי הן
איני אהראית על כל ההונות הרעבות שבעולם ואיני צריכה לבכות על
כל שור-בר מוכה — אך ללא תועלת: אני חולה ממש כשמעי את צפצוף
האפרוח וכראותי אותו! וכשהזרזיר, זה החוזר כל היום עד לסבל באיזה
גן נסמך על פטפוטיו המרגיזים, משתתק ליום אחד, ולא תדע עוד נפשי
מנוח מדאנה, שמה יאנה לו רע, ואני מצפה מתוך צער, כי ישוב ויבוא
ויוסיף לצפצף לו את הבל-צפצופו למען אדע כי רוח לו, וכך קשורה
הנני מתוך תא-כלאי לכל העברים באלפי נימין דקות לאלפי יצורים גדולים
וקטנים, והכל פועל עלי את פעולתו ואני דואבה וכואבה ונפשי לא תדע
מנוח — — ואת נם את, סוניטשקה, שייכת לכל הצפרים ובעלי-החיים
האלה, שעליהם תחרד נפשי כל הימים. אני מרנישה בצערך על הימים,
העוברים וחולפים בלי חיים, ואולם סבלנות ואומץ! עוד נחיה ונזכה

לגדולות. לעת-עתה רואים הננו ברדת עולם ישן לטמיון; מיום ליום נופלים נושיו ומתפוררים במפלי-ענק—ואולם המנוחך ביותר הוא, כי רוב בני האדם אינו מרגיש כלל בזה, והוא נתעה להאמין בשוא, כי רגליו עומדות עוד על קרקע מוצק...

- אולי יש אתך, או אולי תוכלי להשיג עבורי, את, זיול בלאסי ואת, השד הצולעי? את לִסְנִי לא אכיר לגמרי, וזה מכבר אמרתי לקרא את ספריו, האם את תכירהו? אם לא תהיה לי ברירה, אקנהו לי בהוצאת-ךָקלם. אני מחבקתך בכל לבי, שלך

רוזה.

כתבי במהרה משלום קרל.

אולי נמצא בידי פפ, הספר, 'ישרה-הפשתן' מאת סטיין סטרויבֶלס? אף זו להבה חדשה; יצא ב.אינול-פרלני; כנראה ספר טוב מאד.

ברסלו, יום 18/10 1918.

סוניטשקה חביבתי, שלשום כתבתי לך. עד היום עוד לא קבלתי תשובה על הטלגרמה שלי אל הריכסקנצלר. הדבר יכול להמשך עוד ימים אחרים. אבל אחת ברור: מצב-רוחי הוא כזה, שבקור מצד ידידי בהשגחה, היה לי לדבר בלתי-אפשרי. בסבלנות נשאתי הכל בכל השנים האלה, אף יכולתי לשאת גם הלאה בסבלנות בתנאים אחרים. ואולם לאחר כל השנוי, שבא במצב, הִזְיָה גם בנפשי איזה קרע. השיחות תחת עין-פקוהה משניחה, אי-האפשרות לדבר על אשר ממלא את לבי, לא אוכל עוד שאתם, עד אשר נקל לי לותר על כל הבקורים ולהתראות כאנשים הפשים.

הימים הן לא יארכו עוד. אם דיטמן וקורט אייזנר כבר יצאו לחפשי, כי אז או אפשר עוד להשאירני כלואה בבית-הסהר, וגם לקרל יקרא עוד מעט דרור. מוטב, איפוא, שנמתין עד אשר נתראה בברלין. ועד אז אלפי שלומים. תמיד שלך

רוזה.

ועדת התרבות -
ע"י המועצה המקומית בראשון-לציון
מספר
הספרייה על שם ז. ד. לבונטין

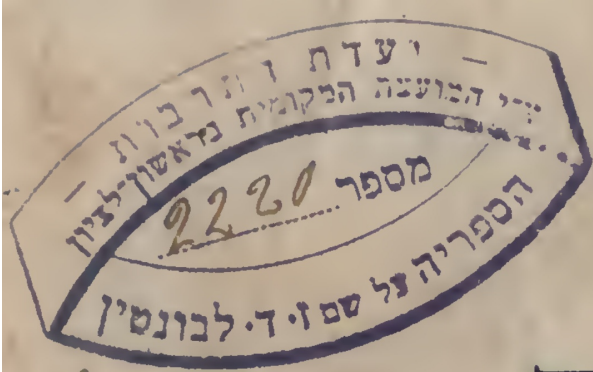

שרה טהון ז"ל.
נפטרה בתל-אביב, י" ניסן תר"ם.

רבות הן אבני הנגף בדרכה של האשה העובדת בדרך שחרורה.
שרה טהון היתה אחת מאלו שהרימה על גס את הנוד האשה
בעבודה, כי בחנוך ראתה את השחרור.
ברגשי הערצה, ברגשי אהבת אחות הננו מניחות עלים אלו על
קברך, חברה יקרה!
התאחדות הנשים העבריות לשווי זכויות בא"י.

CT
1919
P38T46

עֲלִים

קבץ של דברי ספרות

לזכרה של שרה טהון ז"ל.

מוצא לאור

ע"י התאחדות הנשים העבריות לשווי זכויות בא"י.

תל-אביב, תרפ"ב.